બહારે વસંત

અથવા

વસંતની ગઝલો.

લેખક, વિદ્યાર્થી—" વસંત "
તે
વસનજી દયાળજી ગણાત્રા.
સાંપ્રત નિવાસ; ઢાળની પોળ-અમદાવાદ.

પ્રકાશક:-
હરિભાઈ દલપતરામ પટેલ.
શાહપુર—અમદાવાદ.

સોલ એજન્ટ:-
હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.
૨૬૩૦, પાનકોર નાકે.—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ જી. પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૩. સને ૧૯૧૭.

કીંમત રૂ ૦-૪-૦.

પ્રકાશકે સર્વ હક્ક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ શાહપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરિભાઈ દલપતરામે પોતાના "**ગ્રન્થોદય**" પ્રેસમાં છાપી.

વિનય-પ્રસ્તાવ.

" सुभाषीतेन गीतेन युवतीनांच लीलया ।
मनो न भिद्यते यस्य स योगीरथवा पशुः ॥ "

પ્રિય હૃદયબન્ધુ !

આ અલ્પ-સ્વલ્પ સેવાનો થાળ આપને ચરણે ધરતાં, પ્રસ્તાવરૂપે કંઈ લખવાની આવશ્યકતા હોય એમ જણાતું નથી, કેમકે આ નમુનો પોતેજ એક પ્રસ્તાવરૂપે પોતાની પરીક્ષા આપવા અને પોતાના પ્રત્યે આપ બન્ધુની પ્રસન્નતા કે અપ્રસન્નતા કેટલી પ્રકટે છે તેની ખાત્રી કરી જોવા માટે જાતેજ પ્રકટ થાય છે, ત્યાં પછી પ્રસ્તાવનું શું પ્રયોજન ?

આ નવો યુગ છે. વિચાર, ભાવ, લાગણી, પ્રેમમસ્તી અને બ્રહ્મધૂનનાં પુનિત પુજરૂ-જીવનનો જોરદાર યુગ છે. એ યુગની નવીનતાને વધારી લેવા જેટલું પણ આ કાવ્યો કંઈક કરી શકતાં હોય, તો ત્હેમની અને ત્હેમના ઉત્પાદકના પ્રયાસની સાર્થકતા છે, અને તોજ એમાંના કાવ્યોનો એક મ્હોટો સંગ્રહ થોડાજ સમયમાં એજ પ્રકાશકના પવિત્ર પ્રયાસદ્વારા પ્રકાશમાં આવશે. આજે તો જગત્ના પરીક્ષા-મન્દિરમાં નત મસ્તકે ઉભેલા આ દીન બાલ વિદ્યાર્થીની એજ યાચના છે કે નીરક્ષીર ન્યાયે હંસવૃત્તિથી સત્વને નિ:સત્વને સ્વીકારી ક્ષમાબુદ્ધિથી નિવારી-વિસારી-દર્શાવી-સુધારી, આ રંક-હૃદયની નિ:સ્વાર્થ સેવાને સફળ કરશો.

દિવાસો-સંવત્ ૧૯૭૩.
" વસંત-મંદિર."
આસ્ટોડિયા-અમદાવાદ.

લી૦
સ્નેહાધીન દીન અને કૃપાકાંક્ષી
કિંકર " **વસન્ત**. "

*દેવી સરસ્વતીનો વિશ્વવિહાર !

એગ છંદ.

વિશ્વવાટિકામાં, વિવિધ વિચિત્રતા !
　　　　વિસ્તારે વિચિત્રરૂપિણી.
અમિત પ્રકાશ વેરે નીલગગને,
પુલકોદ્ગમ કરી કુસુમકાનને;
ઘુલેકો-મૂલોકે વિલસે ચલચરણો-
　　　　ચપલા ચંચલગામિની.
સુવર્ણનુપૂર ઝણકે દૂર-આકાશે;
અલકગન્ધ વાયુ લહરિ વિકાશે;
મધુરનૃત્ય પ્રતિચિત્તે પ્રકાશે-
　　　　અગણિત મંજુલરાગિણી.
વિવિધવર્ણે, વિવિધ સુવર્ણે, રત્ન ખચિત,
વિવિધ છંદે, સુગંધે, સંગીત-સજ્જિત;
વિવિધ ગ્રન્થે, અગણિત કંઠે પઠિત-
　　　　તવમહિમા મૃદુભાષિણી.
જગદુપવનમાં, અતિ વિચિત્રમા !
　　　　વિલસી રહી વિચિત્રરૂપિણી.

---

* સર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરના એક પદ્ય ઉપરથી.

॥ श्रीपरमात्मने नमः ॥

બહારે વસંત

અથવા

વસંતની ગઝલો.

પ્રેમ પ્રભુની મંગળ પ્રાર્થના.

ગઝલ અથવા પદ.

પ્રેમમૂર્તિ ! પ્રાણપ્રભો ! પ્રણયના પૂજારી !
હૃદયહરણ ! હૃદયનાથ ! છો હૃદય વિહારી ! હૃદય.
આવો ! વ્રજરાજ ! આજ, ઉરનિકુંજ સાજે,
પ્રણયબંસી ગાજે, નામ આપનું પોકારી ! હૃદય.
નીલાંબર જ્યોતિ જડિત, નિજચરણ પ્રસારી;
વ્યાપી રહ્યા વિશ્વનાથ ! વિશ્વદેહ ધારી ! હૃદય.
સૂર્ય મંડલોની રાસ, રસ ભરી જગાવી;
અનંત-લોક સભય ફરે, નિયમિત ગતિ ધારી ! હૃદય.
પ્રસન્ન મુખ છબિ પ્રકાશી, હૃદયકુંજ માંહી !
પ્રેમ પરિપૂર્ણ, મધુર ભાવના પ્રસારી ! હૃદય.
પ્રેમામૃત સતત વહે, પ્રેમી હૃદય માંહી;
વસંત અનુરક્ત બને, મસ્ત અભયધારી ! હૃદય.

વસંતાગમ!

ગઝલે હુક્કા.

આ મુકુટ મંજરીના, નવમલ્લિકાની માલા!
તરૂણી નયનવિશાલા, આવી વસંતબાલા!
વિકસીત વિલાસવેશી, સુરબાલિકા સુકેશી;
દિલદાર દિવ્યદેશી! આવી વસંતબાલા!
મધુમાલતી મધુરી, રસ રોમ રોમ પૂરી;
સજી સ્નેહસાજ શૂરી, આવી વસંતબાલા!
શશિ તારકા રમે છે, શીતળ શિશિર સમે છે;
ઉર ભાવથી નમે છે, આવી વસંતબાલા!
નિરભ્ર ગગનદ્વારે, ધીમે પદે પધારે;
સુખ-સાજને સુધારે, આવી વસંતબાલા!
કોકિલ કુજન સુણાવે, અલિ ગુંજનો ગજાવે;
પ્રભુભક્તિ ભજન ભાવે, આવી વસંતબાલા!
બની સૃષ્ટિ સુરસલીના, સત્કાર સ્નેહભીના-
કરતી ઉભી નવીના! આવી વસંતબાલા!
આનંદ અમિત આપી, ઉર ખેદ સકળ કાપી;
કેકા કરી કલાપી! આવી વસંતબાલા!
આનંદ નાચ જોતાં, કંઇ મયુર મયુરીઓનાં;
વ્હાણાંએ સ્નેહભીનાં, આવી વસંતબાલા!
ઉભી દ્વાર દેવીરૂપે, ન્હાતી પરાગધૂપે;
ઉર મર્મને જગાડે! આવી વસંતબાલા!

આશાભર્યું નવું પ્રભાત.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રભુજી ! આજ જાગું છું;
ભ્રમણા મોહની ભાંગી, ચરણમાં સ્થાન માગું છું.
પ્રવૃત્તિ માતનો પ્રેર્યો, જગત્‌ના ઘેનમાં ઘેર્યો;
સુતો હું તો ઘણા દિવસો, હવે એ ઉંઘ ત્યાગું છું.
વિષયનાં ગીતડાં ગાતો, બન્યો હું મસ્ત મદમાતો;
પડી છે દૈવની લાતો, હવે તો હારી ભાગું છું.
વિસારી કર્મના ધારા, વહાવી કર્મની ધારા;
ક્ષમા એ પાપની પ્યારા, પડીને પાય માગું છું.
હણ્યો બૂરા વિચારોએ, ગ્રહાયો ષડ્‌વિકારોએ;
જગત્‌ના વજાતારોએ-જડાયો આજ જાગું છું.
બન્યો પાપી નઠારો હું, થયો તમને અકારો હું;
ભરીને આંખમાં આંસુ, પિતાજી ! પાય લાગું છું.
ભરો કંઈ ગૂઢ મંત્રોને, રચી કર્ત્તવ્ય તંત્રોને;
હૃદયનાં પ્રેમ યંત્રોને, સજાવો એજ માગું છું.
ભલો-બૂરો ગમે તેવો, શિશુને આશરો દેવો;
બની પૂરો તમારો હું, હવે ધર્માનુરાગું છું.

સ્નેહસિંધુને શરણયાચના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

શ્રુતીના શબ્દ છે સાચા, હૃદય આધાર છો દેવા!
 વદે શું રાંકડી વાચા? પ્રણય આગાર છો દેવા!
તમે તો આંખના તારા, પ્રભુજી! પ્રાણથી પ્યારા!
 ન રહેશો નાથજી! ન્યારા, નયન શણગાર છો દેવા!
તમે મારા, તમે પ્યારા, ખરા સ્નેહી તમે મ્હારા;
 ઉરે સીંચો અમીધારા, તમે દાતાર છો દેવા!
વિભૂતી વિશ્વની સારી, તમારા નામ પર વારી;
 ફરી ફરી જાઉં બલિહારી, તમારા પ્યાર પર દેવા!
અમરપદ આપને ચરણે, અચળ સુખ શ્યામને શરણે;
 સ્મરણ રહેજો જીવન મરણે, સુરત–સીતાર છો દેવા!
નયનમણિ નાથ! નિસ્તારા! ભીષણ ભૂભાર હરનારા!
 જીવન સંચાર કરનારા! જગતના તાર છો દેવા!
તમે ત્રાતા! પિતા માતા! વિધાતા શાન્તિ સુખદાતા!
 તમે સ્નેહી સખા ભ્રાતા! તમે સંસાર છો દેવા!
જીવનની ડૂબતી નૌકા, લથડતી ખાય છે ઝોકાં;
 દુરિતના તોડવા ડક્કા, તમે તલવાર છો દેવા!
શિખાવો ભાવ ને ભક્તિ, ઉતારો અંતરે યુક્તિ;
 મળે મઝધારમાં મુક્તિ, અસારે સાર છો દેવા!

આરાધન-ઉદ્બોધન.

ગઝલ-(આયા કરો ઈશ્વર-એ લય.)

જાગો! ઉરે જગદીશ! જીવનજ્યોતિ જગાવો!
આવો! ઉરે આનંદના આદેશ ઉઠાવો!
અનેરી મોહરાત્રિનું, ઘનઘોર છવાયું;
સંચારી બ્રહ્મવાટ, અલખમસ્તી મચાવો!
સૂતી હમારી ચેતના, સ્મશાન-શાન્તિમાં;
લગાવી જ્ઞાનદંડ ગેબી ગાન જગાવો!
ધમની અને શિરાતણું. ધીમું પડયું સંગીત;
કળ ફેરવી, સુરતાસીતાર-તાર વ્હડાવો!
ગભિરી દિવ્ય નેતિ, નયનનૂર સૂકાયું;
રસ-સ્નેહ-પૂર પૂરીને, ઉર ભાવ નચાવો!
જડતા-તિમિર છેદતા, રસ-તેજના અંબાર;
ઉડે અનંત ધામમાં, કંઇ એવું બતાવો!
અલેતી આંખ-પાંખડી, પદસ્પર્શી-ઉઘાડી;
ઝાંખી ભરી સ્વરૂપનો, આનંદ અપાવો.
અખંડ જ્ઞાનરશ્મિનો, પ્રકાશ પાથરી;
સ્વ-પરનો ભેદ ભૂલીએ, એ શાસ્ત્ર શિખાવો.
શ્રુતિ સાર સીંચી, સ્મૃતિ-ગતિ સુકાન સુધારી;
આ અખિલ વિશ્વદેહમાં, અભેદ લૂટાવો!
વસંત સમીરલહરીથી, સુરલોક સુહાવી;
ૐકાર-પ્રણવગાનમાં બ્રહ્માંડ ઝૂલાવો.

ગમે તેવો તમારો છું.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભલે, બૂરો–અધૂરો–પાપમાં, પૂરો તમારો છું.
ભલે કામી–હરામી–હું, ગમે તેવો તમારો છું.
વિષયની વાસના સેવું, કરૂં છું લાખનું દેવું;
ગરજનું આ કરજ કેવું, કરી થાતો અકારો છું!
પડયો હું મોહને અંકે, ચડયો છું દંભને ડંકે;
પલોટયો પાપને પંકે, અધર્મોનો ઉતારો છું.
સદાયે કાપતાં કાચું, ન જોયું વાળીને પાછું;
ઠગારા રંગમાં રાચું, વચનનો હું વિસારો છું.
કરૂં બકવાદ ભાષણમાં, ધરૂં બહુ ઢોંગ આસનમાં;
નથી કંઇ રંગ વર્તનમાં, જબાંનો હું લવારો છું.
પ્રતિજ્ઞાને વિસરવામાં, પરાયા માલ હરવામાં;
ભૂમિને ભાર કરવામાં, બન્યો મ્હોટો ઠગારો છું.
ન જાણું આ થયું શાને? પ્રભા–ઓજસ ગયાં શાને?
ધરીને દિવ્ય આત્માને, થયો બૂરા વિકારો છું.
ચહું હું પ્રેમનો પારો, નથી કંઇ ચાલતો ચારો;
ભર્યા છે દુષ્ટ આચારો, મુખે સારો લવારો છું.
ચલાવો તોપનો મારો, બતાવો રંકને આરો;
બિરદ પાળી પ્રભો! તારો, હું તો રાહુ સિતારો છું.
તમે છો કલ્પતરૂ જેવા, અખંડાનંદઘન દેવા;
નિવાજો મોક્ષના મેવા, અકારો હું બિચારો છું.

હમારા દેશને માટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ફુટયાં આફતાબનાં કિરણો, હમારા દેશને માટે!
છુટયાં છે તેજનાં ઝરણો, હમારા દેશને માટે!
ચમકતી રોશની ગગને, કરે ચમકાર ચડતીના;
ઝરે છે તેજની ધારા, હમારા દેશને માટે!
છવાયાં મેઘનાં જુથો, દડુકે લોકત્રય ભેદી;
પડે તડેના પ્રબળ પડઘા, હમારા દેશને માટે.
વળેલી સપ્તરંગી આ, કમાને મેઘશર કેરી;
દીપાવે દિવ્ય એ રેખા, હમારા દેશને માટે.
લહરિયો લ્હેકી ઉપવનમાં, નચાવે પ્રેમપુષ્પોને;
હસાવે ને ખિલાવે એ, હમારા દેશને માટે.
ઉગ્યાં તરણાં લીલાં કુમળાં, હરિત શૈયા બિછાવી છે;
સજે છે સાજ ધરતી આ, હમારા દેશને માટે.
ઉભા છે પર્વતો મ્હોટા, ઝુકી ઉત્તંગ સૌ શ્રૃંગો;
ગગનને ભેદતી ટોંચો, હમારા દેશને માટે.
વિવિધરંગી વિહુંગમ સૌ, કરે ગાનો મધુર નવલાં;
રસેલાં પ્રેમભક્તિથી, હમારા દેશને માટે.
ઉઠે છે વેદ ધુમ્ર કંઈ, સમાધિ યોગની આછી;
થતી કર્તવ્યની ઝાંખી, હમારા દેશને માટે.
વિહંગો આવજો મળજો, સ્વરોને સાધવા સાથે;
જગાવો ધૂન ભારતની, હમારા દેશને માટે.

ધરીને જન્મ અવનિમાં, હમે સિદ્ધાન્ત એ શીખ્યા;
ઘડયાં છે જન્મ ને મૃત્યુ, હમારા દેશને માટે.
જીવીને સાધશું સેવા, મરીને માગશું સેવા;
ફરીને જન્મશું દેવા! હમારા દેશને માટે.
નથી સુરલોકની પરવા, નથી કંઈ મોક્ષની વાંચ્છા;
રહી છે અંતરે ઇચ્છા, હમારા દેશને માટે.
જગત્માં જીવતાં મરતાં, સૂતાં કે જાગતાં ફરતાં;
થજો કુરબાન સઘળું આ, હમારા દેશને માટે.

અમારી હિન્દમાતા તું.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પરમ સુખની વિધાતા તું, અચળ યશ પ્રાપ્ત માતા તું!
હૃદયની ધર્મદાતા તું, હમારી હિંદ માતા તું.
ચરણ પૂજી ત્હને ભજતાં, જગત્નાં દુ:ખ–ભય તજતાં;
સદા ભક્તિ ઉરે સજતાં, જપું મુખ "હિંદ માતા તું!"
મણિ—મુકતા—સુરત્નોથી, રસેલી ઇશ યત્નોથી;
પૂજાયેલી પ્રયત્નોથી, હમારી "હિંદ માતા તું."
બિચારા બાળ બહુ ત્હારા, સહે છે કષ્ટ–અસિધારા;
છતાં ત્હારાજ રહેનારા, કહે છે "હિંદ માતા તું."
નહિ પરના થનારા એ, અધર્મે ના જનારા એ;
રહી નિજ દેશધારાએ, ઉચરતા "હિંદ માતા તું."

ઋષિ, મુનિ, દેવ, ગાંધર્વો, ઉજવતા ઉન્નતિ પર્વો;
વદી મહિમા મુખે ગરવો, કહીને "હિંદ માતા તું."
શિશુ, નર, નારી ગુણ ગાતાં, સહર્ષે આશિષો દેતાં;
વધાવી વારણાં લેતાં, સ્મરંતાં "હિંદ માતા તું."
ગુણી-ગુરૂ-વિપ્ર-કે જ્ઞાની, ખરા નિજ દેશ અભિમાની;
ગણી આ જીંદગી ફાની, ભજે છે "હિંદ માતા તું."
સુણી તુજ નામના બોલો, ઉછળતી હર્ષની છોળો;
હૃદયપટ આ થતો મ્હોળો, કહેતાં "હિંદ માતા તું."
ગાતા મા! ત્હમારાં ગીત, વહે છે હૃદયમાં રસપ્રીત;
કહો તે શબ્દમાં શી રીત? વાગે "હિંદ માતા તું."

ભારતનું વિજયનિશાન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે સૌ હિંદના યોગી, ધરીશું ધ્યાન ભારતનું!
ઉઠાવી ધર્મધ્વજ કરમાં, કરીશું ગાન ભારતનું!
ધરી છે શીલની શેલી, ચ્હડાવી જ્ઞાનની કફની;
વિરક્તિ દંડ શિર મેલી, ઝિલીશું તાન ભારતનું.
જલાવી કષ્ટની હોળી, ઉડાવી દષ્ટની ઝોળી;
જમાવી સંતની ટોળી, ભરીશું ભાન ભારતનું.
ગયું જે જે હતું નબળું, રહ્યું તે સૌ થયું સબળું;
ભુલાયું વિશ્વ આ સઘળું, સ્વિકાર્યું જ્ઞાન ભારતનું.

ત્યજી છે લોકની લજ્જા, ત્યજી છે શાન્ત સુખસજ્જા;
હમારાં માંસ ને મજ્જા, કર્યું કુરબાન ભારતનું. ✓
નથી ધન માનની ઇચ્છા, નથી સંસારની વાંચ્છા;
નથી સુખભોગ આકાંક્ષા, ચહું સન્માન ભારતનું. ✓
હૃદયમાં પ્રેમલય જાગી, સમાધિ લક્ષમાં લાગી;
હમે ત્યાગી-વિરાગી એ, લગાવ્યું ધ્યાન ભારતનું.
નસોમાં લોહી ભારતનું, શરીરમાં અન્ન ભારતનું;
મુખે છે ગાન ભારતનું, સ્વરોમાં તાન ભારતનું.
હમારા જન્મનું સાર્થક, હમારા મોક્ષની સીડી;
હમારા સ્વર્ગને માટે, ચ્હડે વીમાન ભારતનું.
ગગનમાં નાચતો ઝુંડો, જગત્‌માં વ્યાપતું ચેતન;
જીવનમાં જાગતો આત્મા, વિજય-નિશાન ભારતનું.

પડદામાં છૂપાયેલા પ્રેમીને.

ગઝલે હુક્કા

લીધી તમે શું વ્હાલા! બાધા ન બોલવાની?
દીધી મને નિરાશા, શું આંખ ચોળવાની?
જોયા અનેક દેશો, લીધા અનેક વેશો;
કારી ન કાંઈ ફાવી, તુજ શક્તિ તોળવાની!
વાંચ્યાં અનેક શાસ્ત્રો, સેવ્યા અનેક સંતો;
કુંચી નથી જણાતી, તુજ દ્વાર ખોલવાની!

સુરમા અનેક આંજ્યા, લઇ જ્ઞાનની શલાકા,
દૃષ્ટિ ન તોય પામ્યા, તુજ રૂપ વિલોકવાની.
ધરી પ્રેમભાવ પ્યારા! ચીર્યાં જીગર હમારાં;
આશા ન જાગી ઉરમાં, તુજ ભાવ ભાળવાની.
બહુ ન્યાય-દર્શનોની, ગલીઓ ફરી તપાસી;
યુક્તિ ના હાથ લાગી, તુજ દેશ પહોંચવાની.
જોવા જીગરથી આવ્યા, બોજા ઘણા ઉઠાવ્યા;
કારી ન કાંઈ ચાલી, પડદો ઉપાડવાની.
તલસ્યું છે નેનચાતક, જ્યોતિ નિહાળવાને;
પુણ્યો ન પાર પામ્યાં, પાંપણ ઉઘાડવાને.
'મ્હારી' અને 'હમારી,' સુણી ગુંજ ન્યારી ન્યારી;
ઘડીએ છતાં ન આવી, બે બોલ બોલવાની.
મદમસ્ત પ્રેમપ્યાલી, આવ્યો હું હાથ ઝાલી;
દીઠી સદાય ખાલી! કયાં આગ હોલવાની!

દુઃખિયાને દુઃખની શી પરવા?

ગઝલ.

ધરી છે જીંદગી ખોળે, ન આપો તો નથી પરવા!
મળી છે આફતો ટોળે, ન કાપો તો નથી પરવા!
ગણ્યા આધાર આશાના, મળ્યા ભાલા નિરાશાના;
ભલે આડાં ધરી બ્હાનાં, ઉથાપો તો નથી પરવા.

કરે જે સત્યનો દાવો, મરી તે પાળતા કોલો;
દીધેલા બાપના બોલો, ન પાળો તો નથી પરવા.
સહી મુશ્કિલ મુશિબતને, હઠાવી દિલની હિંમતને;
કદિ મહોબતની કિંમતને, ન માપો તો નથી પરવા.
જીગર સાથે જડી સાંધો, વિસાર્યો સ્નેહ સંબંધો;
જડેલા લોહના બંધો, ન કાપો તો નથી પરવા.
ઉખેડી મૂળથી પાયા, ડગાવી મહેલની કાયા;
કૃપાની શિર ઉપર છાયા, ન સ્થાપો તો નથી પરવા.
કરેલી સાધના ખૂટી, ગજબની ગર્જના છુટી!
હૃદય સર્વસ્વને લૂંટી, સતાવો તો નથી પરવા.
પડી તે હો પડે પૂરી, ગતિ એથી અધિક બૂરી;
બળી પેઠા પછી ઓછા, ન તાપો તો નથી પરવા.
સહ્યું તેનાં સ્મરણથી શું? મરેલાને મરણથી શું?
વહ્યું તે વિસ્મરણથી શું, ન છાપો તો નથી પરવા!

પ્રેમઘેલી જાગૃતિ!

ભજન—(વ્હાલા વેગે આવોરે—એ લય.)

લગની મને લાગીરે! જ્યોતિ ઉરે જાગીરે!
જાગી જોતી જાદવા! હોજી.
માયા મન! ત્યાગીરે, ભીતિ બધી ભાગીરે! જાગી.

સાખી.

જ્યાં જ્યાં ફરતી આંખડી, ત્યાં ત્યાં મ્હારો કાન !
જગલીલા રાધા બની, ઘેલી કરતી ગાન.

એ ગેબી વીણા વાગીરે !-જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

પૃથ્વી આ મથુરાં બની, કુમતિ કુબજા નાર;
વ્હાલાના પદસ્પર્શથી, થઇ લક્ષ્મી અવતાર.

ભાવે ભક્તિ માગીરે—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

મનુગાળો ગોવાળિયા, ગોપી થઇ સૌ નાર;
ભેદ ભૂલી સંસારનાં, રસ ઝીલે એકતાર.

રંગે અનુરાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

ઉંઘડીયુંનાં ઘેનમાં, ભર્યાં પ્રેમનાં ભાન;
રાતલડીના દિન કર્યા, કેવા મ્હારા કા'ન !

થયાં સદ્ભાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

ભર ઉનાળે આવતી, નવલી મીઠી વસંત !
તૂટ્યો તંત જગત્ તણો, દુઃખનો આવ્યો અંત.

હું પ્રભુ પાય લાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

"તો શું ?"

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમારૂં આખરે મૃત્યુ, સુયત્નોમાં થયું તો શું ?
 પ્રયત્નોમાં બધું આયુષ્, જો વીતી ગયું તો
ગૂમાવી પૂર્વનું ગૌરવ, ઉઘાડયું આજ દર્દે-દિલ !
 જલાવ્યું ઘર લગાવ્યો દવ, હવે વન ના રહ્યું તો શું ?
કરીને જ્ઞાનનું મર્દન, ચ્હડાવી ચેતના-ચંદન;
 સુધાર્યું મોક્ષનું સાધન, બીજું કંઇ ના રહ્યું તો શું ?
બદન પર ખાખ ચોળીને, હવે ધુણી ધખાવી છે;
 નવા લેખો લખાવીને, પછી સંકટ સહ્યું તો શું ?
થયા જે ખાખથી પેદા, થવાના ખાખમાં ભેગા;
 ઉગ્યું જે પાંદડું આજે, સવારે તે ખર્યું તો શું ?
લખ્યું છે જન્મથી મૃત્યુ, થયું જે પ્રાપ્ત તે વીત્યું;
 ભળ્યું રૂ જે હતું કાંત્યું, સુધાર્યું તે સર્યું તો શું ?
મળે છે તાંતણા ભેગા, બને છે વસ્ત્રના ધાગા;
 બળે તે આખરે વાઘા, થયું જીવ્યું મળ્યું તો શું ?
કુહાડો કાળનો કુડો, કરે છે સર્વનો ચૂરો;
 પછી નિજ કર્મ કરતાં, પાપીએ જીવન હર્યું તો શું ?
ગરજતી મેઘની ઝાડી, તૂટે જેમ ફૂટતી ધાણી;
 ચડ્યાં તે ઉતરે પાણી, કદી આજે વહ્યાં તો શું ?

પ્રલયની આગ ફૂંકે છે, બળીને ઝાડ ઝૂકે છે;
બગીચા સર્વે સૂકે છે, પછી છેલ્લું દહ્યું તો શું ?
બળે પેદા થવા માટે, મરે છે જન્મવા માટે;
મરીશું જીવવા માટે, પછી આ તન ગયું તો શું ?
જતું તે આવવા માટે, મથે છે સૃષ્ટિ શિર સાટે;
જવું જગની સીધી વાટે, પછી જીવન ગયું તો શું ?
ગયું કહિ સર્વ ધન તો શું ? રહ્યું કહિ એક મન તો શું ?
પછી સાધન રહ્યું તો શું ? તપોવન ના રહ્યું તો શું ?

અમારી મસ્ત ફકિરી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ફકિરીમાં સખિરી ! મ્હેં, ભરી આજે મજા કેવી ?
અમિરીને ફકિરીમાં, મળી આજે રજા કેવી ?
ફિકર ઘુંટી કરી ફાકી, તમન્ના શી હવે બાકી ?
શરીરે ત્યાગની કફની, ચ્હડાવી ત્યાં કજા કેવી ?
ખલકને જાણતા ફાની, પછી પરવાહ તે શાની ?
નથી દરકાર દુનિયાંની, મળે તે ક્યાં મજા એવી ?
પીવો પ્યાલા ભરી પાવો, કરીને જ્ઞાનનો કાવો;
અમિરીનો ધરી દાવો, ફકિરીમાં મજાહ લેવી !
કદિ મખમલ તણી શૈયા, કદિ ખુલ્લી ભૂમિમૈયા;
કદિ વ્હેતી મૂકી નૈયાં, તરંગોની કજા લેવી !

કદિ ખાવા મળે લાડુ, કદિ ખાવાં પડે ઝાડુ !
  રગશિયું દેહનું ગાડું, ઉપર ભગવી ધ્વજા કેવી !
કદિ છે શાલ-દુશાલા, કદિ છે ભસ્મને માળા;
  કદિ હો ઝેરના પ્યાલા, મળે તેવી મજા લેવી !
ધર્યા છે કેસરી જામા, કર્યા કાષાય કપડાનાં;
  ત્યજી સંસારના જામા, કજામાંથી મજા લેવી !
ભર્યાં છે જ્ઞાનધન ભાથાં, ઝુકાવે શાહ પણ માથાં;
  જગત્‌નો ગમ સદા ખાતાં, ગમીને જ્યાં રજા દેવી !
ખુશી રાખી ગમી સાથે, ધખાવી હોળીઓ હાથે;
  બીજાનાં દુઃખની માથે, ખુશીથી જ્યાં સજા લેવી !
જગત્ જીત્યું અલખ નામે, અચલ એ રાજ્યને પામે;
  નમાવી સર કદમ સ્હામે, ઉભાં ત્યાં દેવને દેવી !
અમિરીની મઝા મીઠી, ફકિરીમાં અમે દીઠી !
  ન કરવી ચાકરી-ચીઠી, સ્પૃહાને જ્યાં રજા દેવી !
થયા જ્યાં એક ઇશ્વરથી, પછી શી ગાંઠ ઘર ઘરથી !
  જગાવ્યો પ્રેમ પરવરથી, શલાકા સ્નેહની સેવી ! !

અજબ પ્રેમનો પ્યાલો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગળા સૂધી ભરેલો આ, પીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !
  હૃદયરંગે રસેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

અમીઝરણાં ઝરે જેમાં, રસો મીઠા ઠરે તેમાં;
 પ્રભુએ પીરસેલો આ, પીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !
ભિંજાવ્યો ભાવનાઓમાં, જમાવ્યો કંઇ જમાનામાં;
 સુધાધારે ધરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

વિકસ્યાં કમનિય કાળજે, પ્રેમબીજ અંકૂર !
હ્રદયયંત્રમાં પીલતાં, પ્રકટ્યો અર્ક કપૂર.

કમળનેત્રે ઝીલેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
કનકકચારે ઝિલેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

શાસ્ત્રશબ્દ ભ્રમણાવડે, ભુલ્યા કંઇક સુજાણ;
પ્રેમપ્રસાદ પવિત્ર આ, વર્ણે વેદ-પુરાણ.

પ્રભુચરણે ઝરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
શ્રુતિસત્વે સરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

ડોલાવે ઇંદ્રાસનો, ઊછાળે બ્રહ્માંડ;
નયનઝલક પલકે રચે, નવલા માયાકાંડ !

મહાસિંધુ તરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
અમરતામાં મરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

પૂછીને પરતંત્ર જન, પગલાં ભરતા જાય;
સ્વતંત્ર સિંહ કદિ નહીં, પરનું માર્યું ખાય !

દુઃખોને વિસરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
શિવે વ્હાલો કરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

કોમળ કમળકળી ખિલી, હસી રસીને મલકાય;
ભ્રમિત ભ્રમર મોહાંધને, મર્મ નહીં સમજાય.

અજબ મસ્તી ભરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
હૃદયભાવે રસેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

તું *યોગી હું ÷યોગિની, પ્રેમ કુંજમાં આજ;
અજબ યોગને સાધીએ, સજી સ્વર્ગના સાજ.

વિરહદીપે ભરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
બરફ જેવો ઠરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

ભુલાવે સંસારને, ભુલાવે વ્યવહાર !
આપે ભુલી આપને, થવું આજ એકતાર !

+અધરથી ઉતરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
જીગરસરથી ઝરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

---

* યોગી=ઇશ્વર ÷ યોગિની=જીવ-ભક્ત-જ્ઞાની + ઓષ્ઠ અથવા આકાશ.

પ્રેમી કે પાગલ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીગરથી ચાહનારાને, જીગર સાથે જડી દેશું;
  કદર જે પ્રેમની કરશે, પગે તેને પડી રહેશું.
નથી શીખ્યા હમે તો પાઠ, દુનિયામાં જુદાઇના;
  ગણે જે એક તેનાથી, સદાયે એક થઇ રહેશું.
ન દીઠું સ્વર્ગ કંઈ બીજું, જીગરની ગોદમાં જીન્નત;
  અને આ જીંદગાનીની, ખરી લહેજત ભરી લેશું.
ગણે ના જે જુદાઇ, તેમની મીઠી ગુલામીમાં;
  હમે તો મોક્ષ માનીને, હમેશાં મસ્ત થઇ રહેશું.
ભરી બાઝારમાં આવ્યા, ખરીદી દિલ તણી કરવા;
  સમર્પી દિલ અને દુનિયા, ખરિદી દિલ અમે લેશું.
કટુ કહેશો, દગો દેશો, કદિ ઝૂટી બધું લેશો;
  હમે ત્હોયે ત્હમારૂં તો! હસીને દિલ હરી લેશું.
જીગરથી તંગ બાંધ્યો બંધ, નહિ તોડયો કદિ તૂટે;
  અજલ જો આવશે ત્હોયે, હસીને દિલ કસી લેશું!
દગાબાજી કરી કિસ્મત, કદિ દેશે જલાવી તો;
  જિગરની ખાખ ચુસીને, સદા આનંદમાં રહેશું!
અલખની ઇશ્ક ધૂનિમાં, ખુદાઈ નૂર પૂરીને;
  ટળી માલીક કે બંદા, અમે તો એક થઇ રહેશું!

હમે બંદા સદાયે મસ્ત રહેનારા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે માલીકના બંદા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!
મતિહીણા, મલીન, મંદા! છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
નથી સૂકા ઉનાળામાં! નથી લીલા શિયાળામાં!
હૃદયમાં સળગતી જ્વાળા, છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
દબાતા કંઇ નથી દુઃખથી, ફુલાતા કંઈ નથી સુખથી!
ગણી સુખ-દુઃખના ગાળા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!
નથી જ્ઞાની અને ધ્યાની, નથી માની અભિમાની;
જુવાનીનાં બળ્યાં જાળાં! છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
નથી ધનવાન કીર્તિમાન, નથી વિદ્વાન્ કે શ્રીમાન્!
શિશુ જેવા કર્યા ચાળા! છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
નથી આકિલ નથી કાબિલ! નથી પૂરા બન્યા બિસ્મિલ!
કરો કાતિલ! કરમ કાળાં, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
સીતારા! ક્રૂર કિસ્મતના, ફના કરવા ભલે બેઠા;
બળે ત્રિતાપથી બાળા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
તમે મારો તમે તારો, કરો જે કંઇ તમે ધારો!
કદિ હીણો કહી કાળા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
નથી ધોળા નથી કાળા, નથી પીળા ન રૂપાળા!
અમે તમ બાપના બાળા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!
હતા સુખિયા, હતા મોટા, બન્યા દુઃખિયા અને છોટા!
દીઠા આ દર્દના દહાડા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!

ભયંકર કર્મ કરનારા ! સીતારા ! ખેલતા ન્યારા !
હમારા મોતના પાળા, સદાયે મસ્ત રહેનારા !
કસમ છે રૂહેમ ના કરજો ! દયા કંઇ દિલ નહિ ધરજો !
ઉતારો ચર્મનાં છાલાં, છતાંયે મસ્ત રહેનારા !

છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કદિ આકાશ શિર તૂટે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
કદિ જો વજ્રમાં કૂટે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
સુરત જાગી, લગન લાગી, અગન આ અંગમાં વ્યાપી;
ન માપી જાય ઉર ઇચ્છા, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
પૂરે છો કેદખાનામાં, છુપાવે કંઇ ઝનાનામાં;
પ્રગટશે આપ એ જ્યોતિ, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
પિછાણ્યો પ્રેમ પ્રલ્હાદે, પછાડ્યું વિશ્વને પગથી;
ધ્રૂજાવ્યા સપ્તલોકોને, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
ઉખેડ્યા પ્હાડ પાતાળો, વિખેરી વજ્ર છાટોને;
ઉઘાડ્યા લોહના સ્થંભો, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
પિછાણ્યો પ્રેમ ધ્રુવબાલે, અકાલે યોગમાં મ્હાલે;
નચાવ્યું ઇંદ્રપદ તાલે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !
હૃદયમાં પ્રેમ લય જાગી, ઉપાધિ વ્યાધિયો ભાગી !
રતિ ભીતિ બધી ત્યાગી, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે !

ત્યજાશે દેહના બંધો, ત્યજાશે સ્નેહ-સંબંધો;
હૃદયના મર્મઅંધોનો, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
કરમાશે કનક-કાયા, વિલાસે વિશ્વની માયા;
હરાશે હામ ને હૈયાં, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે!
જડાયો જીવ સાથે જે, નસોના રક્તમાં વહે છે;
રમે છે રોમ રોમે તે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
ખરો એ પ્રેમ હનુમંતે, બતાવ્યો ચર્મ ચીરીને;
લખાવ્યા રામને રોમે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
હતો એ પ્રેમ સીતાનો, બુઝાવી આગની ઝાળો;
કદિ જો આગમાં બાળો, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે!
બુઝાવી આગ એ દેશે, ઉલેચી નીરને ઠેલશે;
સદા છે! છે! અને રહેશે! કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જુઓ ઓ! ક્રૂર જોનારા! જુઓ કરી કોટી ટુકડાઓ!
લખ્યો છે અંતરે ઉંડો, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
હસે છે આજ જોનારા, જશે એ સર્વ રોનારા!
હસે છે એ જશે તોયે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જશે એ ને હમે જઈશું, જવાનો માર્ગ છે સૌનો;
જશે નહિ એક એનો એ, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જનારાને જવા દેશું, બહુ જોનારને જોશું;
જવું-જોવું-બધું લેશું, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે.
દિશાઓ ડગમગાવીને, ગગન આ ખળભળાવીને;
અમર રેણુ ઝૂલાવીને, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.

પ્રભુએ પ્રેમને પૂજે, જગત સૌ પ્રેમથી ધ્રુજે;
ખરૂં એ શાસ્ત્રને સૂજે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
જશે એ ઇલ્મ ને આલમ, જશે સૌ ઇલ્મનાં પોથાં;
જશે સૌ બોલનારાઓ, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
ન રહેશે બોલવું-કહેવું, ન સાંભળવું અને દેવું;
જશે આ વિશ્વનું સઘળું, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે.

મિત્રના વેશમાં શત્રુ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ન જાણ્યા ભેદ કહિયે જે, ત્હમારા દિલ મહિં ડોલે!
ન આણ્યાં ખેદનાં આંસુ, ચ્હડાવી જુલ્મ હિંડોળે.
હસ્યા આનંદથી જ્યારે, અમે વ્યાધી સહી રોયા:
હમારા મોતમાં આજે, ચ્હડયો શો રંગ તમ ડોળે?
લગાવ્યા છાતીયે પહેલાં, કહ્યા મીઠું વદી “મ્હારા;”
હજારો ત્યાં દીધાં વચનો, ન પાળ્યો એક પણ કોલે!
દબાવી છાતીયે છાતી, હવે શાને છૂરી કહાડી?
બનીને બેવફા આજે, અમારાં કાળજાં છોલે!
હતી હીરા તણી માળા, મનોહર ડોકમાં ઝૂલી:
જુલ્મની વાંસળી વાગી, બનીને નાગ શું ડોલે!
ભર્યો પ્યાલો પિયુષનો તે, ઝહર શાને બને આજે?
જલાવી તન બદન ભૂંડા! જીગરને ખાખ શું ચોળે?

થશો જો આગ તો મ્હારામે, તમોને આગ મળવાની;
થશે શું કાળજું ટ્હાડું, મ્હમારૂં આગને સોલે ?
કહે છે ન્યાય કુદરતનો, કે, ઠરશે ઠારનારા સૌ;
તમે બાળો બની જાલિમ, પછી શું પાપ નહિ બોળે ?
હજારો રાત વાતોમાં, ગુમાવી ઘાત કરનારા !
નહિ શયતાન પણ આવે, કદિ તમ જુલ્મને તોલે.
કર્યા જેણે વડા મ્હેની, વડાઇને પિછાનો કંઈ;
બની પેદા હવે આજે, પ્રભુનું નામ શું બોળે ?

નજર તું આવશે ક્યારે ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીગર ! શોધું મ્હને દર-દર, નજર તું આવશે ક્યારે ?
લખ્યું બહુએ મ્હને દિલબર ! નજર તું આવશે ક્યારે ?
મ્હને હું ખેલતી દેખું, રસીલી પુષ્પક્યારીમાં;
ધરીને રૂપ કળિયોનું, નજર તું આવશે ક્યારે ?
ધસી દરિયાવને તીરે, વહે વાયુ તણી લ્હેરો;
સમીરસર પર ચમન કરતી, નજર તું આવશે ક્યારે ?
પ્રબળ દરિયાવનાં મોજાં, કુદે છે લ્હેરની સાથે;
નથી શું નૃત્ય એ મ્હારૂં ? નજર તું આવશે ક્યારે ?
જલદ આકાશ ભેદીને, ઝરે આફતાબનાં કિરણો;
રસેલી રોશનીથી એ, નજર તું આવશે ક્યારે ?

પવનમાં ઝૂલતી ડાળી, હશે ટીશી બની શાની?
હસાવી આંખની કીકી, નજર તું આવશે ક્યારે?

બગિચામાં બિછાવી છે, ખુદાએ ખૂબસુરતી તે;
પ્રિયે! છાયા બધી સાથે, નજર તું આવશે ક્યારે?

હરે હર મ્હેં રહુને મીઠી! સહુમાં સૌ રૂપે દીઠી;
નથી જૂદી છતાં જૂદી, નજર તું આવશે ક્યારે?

કહે કોઇ જામ જાદૂની, કહે કોઇ ઇશ્કની છાયા;
અમારી જન્મભૂમિમાં, નજર તું આવશે ક્યારે?

નથી ન્યારી-નથી ન્યારી! ભરી તું-તું-બધે પ્યારી!
જીગરની આંખ ખોલું ત્યાં, નજર તું આવશે ક્યારે?

મહામાયા પ્રતાપી છે, સકળ બ્રહ્માંડ વ્યાપી છે;
હૃદયવીણા પ્રજ્ઞાપીને, નજર તું આવશે ક્યારે?

લબોથી લગ લગાવીને, હૃદય સાથે હણાવીને;
પ્રણયમંત્રો જગાવીને, નજર તું આવશે ક્યારે?

મસ્ત પ્રેમનો પ્યાલો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

અજબ એ પ્રેમનો પ્યાલો, હમોને પ્રાણ પ્યારો છે!
અમરપદ પ્રાપ્ત કરનારો, બધાંનો એ ઉતારો છે!

હમારી ઇષ્ટતા એમાં, ગણી છે શ્રેષ્ઠતા જેમાં;
સકળ સત્તા હરફ બેમાં, હમારો 'પ્રેમ' ન્યારો છે.

કલ્પતરૂ, કામધેનુ કે, કહે ચિંતામણિ કોઇ—
સકળમાં શ્રેષ્ઠ ચેતન એ, પ્રભુમય પ્રેમ પ્યારો છે
કરે જડમાં જીવન સ્ફૂર્તિ, ધરે સંજીવની મૂર્તિ !
અમીમય પ્રેમની પૂર્તિ, પ્રભુતા પ્રેરનારો છે !
હૃદય સર્વસ્વ સોંપીને, નિયમદોરી વિલોપીને;
લખે લખ સૃષ્ટિગોપી તે, અજબ કંઈ પ્રેમધારો છે !
અલખ એ નંદનંદન છે, ચતુરનું ચિત્તચંદન છે !
હમારા લક્ષવંદનને, જડયા ત્યાં યંત્રતારો છે !
ભજે છે દેવગણ સ્વર્ગે, સજે છે દૈત્ય પાતાળે;
અલખ-લખ પ્રેમ એકજ એ, સુખદ સેતુ હમારો છે.
દીધો એ દેવસેવામાં, પીધો એ દેશ સેવામાં;
લીધો છે મોક્ષમેવામાં, જગતને તારનારો છે.
ન કહેશો પ્રેમ છોડી દો, ન-કહેશો, તાર તોડી દો !
કહો કે "જાન જોડી દો" ન કોઇ અહિં હારનારો છે !
કહે કોઇ પ્રેમને સ્વાર્થી, કહે છે કોઈ પરમાર્થી:
હમારાં બેયનો સાથી, હમારો 'પ્રેમ' ન્યારો છે !
ભરી છે ઇશની શક્તિ, ઝરી ત્યાં શિષ્યની ભક્તિ;
કરીને દિવ્ય રસપૂર્તિ, પ્રભુજી ખેલનારો છે !
પ્રભુનો સર્વ વ્યાપક 'પ', જડયો રાધા રમણનો 'ર';
મળ્યો મુકુંદનો ત્યાં 'મ', ત્રિપુટી તારનારો છે !
હમારા રામ ને સીતા, હમારા કૃષ્ણની ગીતા;
ભરી એ જામને પીતાં ! બધો બીજો લવારો છે !

સ્વજનનો કનક-ક્યારો એ, વિજનને તો અકારો છે;
  જગતનો એ કિનારો ને, હમારો તો સીતારો છે!
મરીશું તોય એ રસમાં, ધરીશું જન્મ ફરી તેમાં;
  લૂટાવીશું યુગેયુગમાં! છતાં દીઠો વધારો છે!
ખરી એ મસ્તી મહોબ્બતની, ભરીને જામ ઉલ્ફતની;
  ઝુકાવી નાવ કિસ્મતની, એ સૌને તારનારો છે!

હાસ્ય કે હાંસી?

ગઝલ—કવ્વાલી.

હસીના! તું હસીને, રંકને શું રોવરાવે છે?
  કરી ઉંચું પ્રથમ માથું, નીચું શું જોવરાવે છે?
ધરીને પ્યાર પહેલુમાં, ભલે કર કત્લ આ ગરદન!
  ફજેતીની ભરી બાજાર, દાંડી શું પીટાવે છે?
કર્યા ત્હેં વાયદા જૂઠા, કરેલા કોલ ત્હેં ધોયા!
  કહીને રાહે ઉલ્ફત તું, જુદે રસ્તે ચ્હડાવે છે?
ન દીઠો ભાવ આદરનો, કર્યો ત્હેં રંક દર દરનો!
  બતાવી જામ અમૃતનો, ઝહર શું પીવરાવે છે?
વિસારી રાહ અસ્મતના, બતાવે વાંક કિસ્મતના!
  અમૂલા મહેલ મહોબ્બતના, શું માટીમાં મિલાવે છે?
હતા એ ચિત્રપટ શાના? બતાવે આજ શાં બ્હાનાં?
  શિખેલા પાઠ દુનિયાના, બધાએ શું ભૂલાવે છે?

સદાની તું બની સાથી, ઘડીમાં દૂર શું નાઠી ?
  રસી બાંધી કસીને, મૂળથી શાને કપાવે છે ?
મરી છૂટયો છતાં છાના, ન જાણ્યા ભેદ એ દિલના;
  વફાઈમાં મૂવા ત્યાં-બેવફામાં શું ખપાવે છે ?
પ્રથમથી પ્રેમ દર્શાવી, નમેરી શું બની આવી ?
  ખફાખંજર હૂલાવીને, હવે શાને ડરાવે છે ?
વફાઇ એક કતરાપર, હજારો જાન સદકે હો;
  સફાઇ શોધતાં નાહક, ફસાવી શું સતાવે છે ?
ઝીલી મ્હેં રોશની હૈડે, કહીને રાહનુમાઈ ત્હેં !
  છુપાવી છાતીમાં શાને, હવે ખંજર ચલાવે છે ?
ભરૂંસો રાખતાં મરતા, બિચારા રંક પરવાના !
  નથી સ્હમજી શકાતા-ભેદ શા દિલના ગતાવે છે ?

પ્રેમ કે પક્ષપાત ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગણ્યા મેં એક અંતરમાં, હજારો આપ લઇ બેઠા !
  કલેજાં કાપવાનો શું, ઇજારો આપ લઇ બેઠા !
કહી વાતો વફાઇની, છૂરી વીંઝી સફાઇની !
  તમે તો બેવફાઈની, સદાની છાપ લઇ બેઠા !
પરાણે પ્રેમ બાંધીને, જહરનાં તીર સાંધીને;
  વગર તેડયો-વગર માંગ્યો, તમે સંતાપ લઇ બેઠા !

વફાઇનો ત્યજી સીધો, લીધો છે રાહ શે ઉંધો ?
દિવસને રાત ગણુવાની, તમે ભૂલથાપ લઇ બેઠા !
અમે ચાલ્યા ઉગમણા ત્યાં, તમે વહેનાર આથમણા;
વૃથા કલ્યાણને બદલે, રૂદન આલાપ લઇ બેઠા !
હૃદય માટે હૃદય દીધું, ન દીધું ને કપટ કીધું !
હતું તે ખુંચવી લીધું, હૃદયનો શાપ લઇ બેઠા !
સુણી સુર સ્નેહ સીંચેલા, હૃદય હરણાં બન્યાં ઘેલાં;
પછી હણવા તમે શું-હાથમાં આ ચાપ લઇ બેઠા !
કહો છો પ્રેમને પૂજો, છતાં શું સ્વાર્થમાં ગુંજો !
પ્રજાળી પુણ્યનાં પુંજો, તમે શું પાપ લઈ બેઠા !
હણો તો એક ઝટકાથી, ન પીડો લાખ ચટકાથી;
અમારાં પ્રેમ લટકાંથી, દગાનું માપ લઇ બેઠા !
કદમમાં મૂકતાં માથું, ઉઠાવો તીર ને ભાથું !
સનમ ! સંતાપવા સાધુ, સીતારો આપ લઇ બેઠા !
ગુલામી જ્ઞાનની કરવા, અમે મંત્રો ગ્રહ્યા ગરવા;
બની કાતિલ કદર કરવા, ધ્રૂજારો આપ લઇ બેઠા !

અકાળે કરમાયેલાં કુસુમને!

ગઝલ.

સુવાસિત પુષ્પ! પ્યારા તું!
ઉગ્યું શાને? ખર્યું શાને?
સુંકોમળ બાળ! વ્હાલાં તું!
મળ્યું શાને? ગયું શાને?
છબિ પ્રેમે રસિલી જે;
હૃદય માંહિ વસેલી છે;
ન વિસારૂં કદી ત્હેને;
વિસારી તું વહ્યું શાને?
થયું તું ક્રૂર શું ભૂડાં!
અરે નિર્દોષ બાલુડા!
નિરંતર ચાહનારાં દિલ-
ને સળગાવી વહ્યું શાને?
ગમ્યું અહિંથી જવું શાને?
જવું ત્યાં આવવું શાને?
હણીને પોષનારાંને,
ઉડી જાતું રહ્યું શાને?
જીગરને ડંખ મારીને,
જખમ ઉંડા ઉતારીને.

વિના વાંકે વિહારીને;
જવું આજે ચહ્યું શાને!
પ્રથમ પ્રીતિ બતાવીને;
મધુર મુખડું ખીલાવીને.
અમારૂં કહેવડાવીને;
પરાયું તું થયું શાને?
ગમ્યું ના ઝુંપડું આજે;
ન રહેવાનું વિચારીને;
નહોતું તું હમારૂં તો;
પ્રથમ કૂડું કહ્યું શાને?
ત્યજી પ્રેમી જીગર જૂનું,
કર્યું ત્હેં રંકગૃહ સૂનું!
ખુંચાવી રત્ન જીવનનું;
હવે તન આ રહ્યું શાને?

ન સંધાશે કદી પાછા!

ગઝલ.

તુટેલા તાર વીણાના, ન બંધાશે કદી પાછા!
ફુટેલાં પ્યારનાં વાજાં, ન સંધાશે કદી પાછાં!
કરાડોના પડયા ચીરા, સમા થાશે કદી પાછા;
થયા ચીરા જીગરના તે, ન સંધાશે કદી પાછા.

તુટેલાં મોતી માળાનાં, તે બંધાશે કદી પાછાં;
ફુટેલા કાચ દર્પણના, ન સંધાશે કદી પાછા.
સળગતી આગના સોલા, બુઝાશે એ કદી પાછા;
જીગરની આગના ગોળા, ન ઓલાશે કદી પાછા.
તુટેલી દોરીના ટુકડા, સમા થાશે કદી પાછા;
તુટયાં જે દિલ દગાથી તે, ન સંધાશે કદી પાછાં.
તુટયા બંધો નદીના તે, બધા બંધાય છે પાછા;
છુટયા બંધો મહોબ્બતના, ન બંધાશે કદી પાછા.
ચડ્યાં જે પૂર પાણીનાં, વહી જાશે કદી પાછાં;
વળ્યાં જે પ્રેમનાં પાણી, નહીં વ્હેશે કદી પાછાં.
તરંગો જોરથી કૂદે, વહી જાશે તરત પાછા!
તરંગો અંતરે ઉઠ્યા, નહીં જાશે કદી પાછા.
પડયા દિવાલમાં ફાંટા, મળી જાશે કદી પાછા;
પડયા જે માર્ગમાં કાંટા, ન સંધાશે કદી પાછા.
પડેલા જખ્મ ખંજરના, રૂઝાશે તે કદી પાછા;
પડેલા જુલ્મના ઘા તે, ન ભૂલાશે કદી પાછા.
પડયા જે મોતના મ્હોમાં, ઉભા થાશે કદી પાછા;
છતાં પણ બેવફાના ઘા, ન ભૂંસાશે ફરી પાછા.

દેખાડશો ક્યારે ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમૂલા ધર્મ પૂર્વજના, ધરી દેખાડશો ક્યારે ?
પરાક્રમ વીર તનુજોનાં, કરી દેખાડશો ક્યારે ?
હતા પૂર્વે બહુ મોટા, થયા શાથી હવે છોટા ?
પડયા જે વીર્યના તોટા, ભરી દેખાડશો ક્યારે ?
કહોછો વીરપુત્રો છો, કહો છો 'સૌ સુપુત્રો છે;'
બતાવી પાત્રતા પહેલી, તરી દેખાડશો ક્યારે ?
વડીલો યજ્ઞવેદીમાં, ધૂનીને ધમધમાવીને;
જગત્ પાવન કરી દેતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
હતા દાનેશ્વરી પૂરા, કરણ ને પાર્થ સમ શૂરા;
ચળકતા હિંદના હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
હમેશાં દેશહિત ચ્હાતા, હૃદયના નીરમાં ન્હાતા;
મહા બળવાન ગુણજ્ઞાતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
સમરમાં કીર્તિ વરનારા, અમર નિજ નામ કરનારા;
અચળ ઉત્સાહ ધરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
ધીરજ ને ધામ ધરનારા, વિજયની માળ વરનારા;
અરિનું હીર હરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
પ્રતાપી રામ રણધીરા, ભરત જેવા અચળ વીરા;
ભકત હનુમંત સમ હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

પ્રતાપી પાંડવો પ્રેમી, કુશળ શ્રીકૃષ્ણજી સ્વામી;
વિદુર–ઉદ્ધવ સમા નેમી, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
પ્રતાપી પ્રાણ દેનારા, પ્રજાનાં કષ્ટ હરનારા;
કસોટી તીવ્ર સહેનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
કર્યાં જે તેમણે કામો, ઉઘાડયાં સ્વર્ગનાં ધામો;
તમે પણ એ સમાં નામો, કરી દેખાડશો ક્યારે ?
સ્વીકારી શુદ્ધ આ સેવા, પ્રભુ દઇ મોક્ષના મેવા,–
દિવસ અતિ ઉજળા એવા, હરિ! દેખાડશો ક્યારે ?

ફકિરી હાલ મારો છે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જલાવી દે જીગર વ્હાલી! ફકિરી હાલ મારો છે;
થયાં છે તન–બદન ખાલી, ફકિરી હાલ મારો છે.
બહુ જોઈ! બહુ જોઇ! આ રાહે રસ્મ દુનિયાંની;
ભરી છે બેવફાઇ હા! ફકિરી હાલ મારો છે.
ચ્હડી ચેરાગની ટોંચે, જલાવે પ્રાણ પરવાના;
નફટ આલમ હસે તેને, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભરી છે બેવફાઇથી, સફાઈ ના મળી દિલની;
વફાઇ ના પમાઈ તો, ફકિરી હાલ મારો છે.
જહુર કાતિલ બધે ફેલ્યું, જમાનો આ ઉઠયો કાતિલ;
કપાતા ભાઈ ભાઇથી! ફકિરી હાલ મારો છે.

મરે શું હાથથી વ્હાલી! મરે શું મારી આશકને!
મરે તું એજ દિલ ખૂંચે, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભલે દુઃખ-દર્દથી દાઝું, ભમીને આગના સોલા;
તને તો દાઝતાં દેખી, ફકિરી હાલ મારો છે.
હતો એ વખ્ત એવો જ્યાં, હતી તું પ્યાર પહેલુમાં;
કપાતાં મૂળ તુજ હાથે, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભલે કાતિલ કરો કત્લે, મુનાસિબ જાન મારો છે;
દુવા દિલથી ગુજારૂં છું, ફકિરી હાલ મારો છે.
અહો! જારી ગુજારી છે, દુવા તુજ ઉમ્ર વધવાની;
જખમ એ હિજાના ધોવા, ફકિરી હાલ મારો છે.
ખુશી રહેજે, સુખી થાજે, ભુલી જાજે, ભુલેલાને;
નહિ ભૂલું, હું તો કદીયે, ફકિરી હાલ મારો છે.
જીગરમાં છાપ છાપીને, જતનથી જાપ કરવાનો;
સ્વદેશે મંત્ર લઈ બેઠો, ફકિરી હાલ મારો છે.

જગતના ઝેરના પ્યાલા!

ગઝલ.

દિલોજાનીથી ઉભરાતા! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
સળગતા આગ સમ તાતા! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
ઉઠો-આવો-દુઃખી! દાતા! ભરી લો અંતરે શાતા!
બનો પી મસ્ત મદમાતા! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!

રૂદનનાં ગીતડાં ગાતા, રહ્યા શું આમ સીદાતા ?
જગતનો ગમ સદા ખાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
પ્રભુની પાઠશાળામાં, પઢે તે બાળ–બાળાનાં;
ગણાવાને ખરા જ્ઞાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
સદાયે આત્મધન ખોતા, રહ્યા બેસી સુરત જોતા;
દુઃખીની આંખડી લ્હોતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
ગણીને શત્રુને મિત્રો, ભૂસીને સ્વાર્થનાં ચિત્રો;
વધારી અંતરે શાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
હૃદયનાં બંધનો કાપો, નિયમના માર્ગને માપો;
રહો સંસારમાં રમતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
ઉખેડીને જૂના પાયા, ચ્હડાવી લો નવી કાયા;
નવા બાંધી નિયમ નાતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને ભાવનાં ભાથાં, સજો સહુ એકતા ભ્રાતા !
રહો રંગે ભર્યા રાતા ! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
પ્રભુનો પ્રેમરસ પાતા, બધાંને પ્રાણથી ચ્હાતા;
દયાના નીરમાં ન્હાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
કસુંબી લાલ કે લીલા, થશે રંગો બધા ઢીલા;
હસી 'કાળા' અમે ગાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !
બધા આ રંગ દુનિયાના, ફના થાતા–ઉડી જાતા;
જહરના રંગ રહેવાના ! પીઓ એ ઝેરના પ્યાલા !

માર્મિક ઝેરના પ્યાલા !

નવલ મિત્ર નવલને--

(જૂના પુરાણા વસંતનો ખુલાસો.)

ગઝલ—કવ્વાલી.

(પ્રસ્તાવ.)

જીગરની આફતો હરવા, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
કસોટી કર્મની કરવા, કર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સખે ! શી રીત સમજાવું ? નથી એ ભાવતું ખાવું !
બની બેજાન ત્યાં જાવું, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

(બીજ.)

નથી એ ગીતનું ગાવું, નથી એ નીરમાં ન્હાવું;
નથી ત્યાં આવવું-જાવું ! ઝર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
બની ગુલ્ઝાર કાયાથી, છવાઇ ઇશ-છાયાથી;
રહી હુંશિયાર માયાથી, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
જમીને પ્રેમને ભાણે, પીએ તે પારખી જાણે;
અજાણ્યા તાંતણા તાણે, સર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
બનાવી ખાખ નિર્મલ જે, ગ્રહે છે શોધી સોમલને;
ચ્હડે રણમાં અમલ પીને, કર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરે છે જે વડે દુનિયાં, જીવે છે યોગિયો તેમાં;
જગતથી ભિન્ન રસ્તામાં, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

કરીને દંડ મેરૂનો, બનાવી શેષની રજ્જુ;
મથીને કાઢતાં અમૃત, મળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ઠગાયા દેવતાઓ જ્યાં, કથા ઇન્સાનની શી ત્યાં ?
પૂછો તે એવજા બ્હાનાં, બન્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
નથી સ્હમજી શક્યા પોતે ! કહો સમજાવીએ કોને ?
ન વાણી વેદની પહોંચે, રહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
નથી એ વાત કહેવાની, નથી એ ચીજ દેવાની;
દીવાની મસ્તી એ મનની, ભર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
પીએ તે ના કદી પૂછે, રડે તે આંસુ શું લૂછે ?
જમીને આસમાં વચ્ચે; ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સરેસર ઝેરના પ્યાલા, દરેદર પાથર્યા ભાલા !
ઉઠાવો જામ મતવાલા ! નર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

(અંકુર.)

અભયપદ દેવને દેવા, ગયા પી દેવ મહાદેવા !
કરી પરમાર્થની સેવા, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને નીલકંઠે જે, પચાવ્યું ઝેર કાતિલ તે;
ઉછાળે સાપ ફુંફાડે ! ઝર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ચ્હડી તે ઇશ્કની પાંખે, પડયું માશુકની આંખે;
મજા તો આશકો ચાખે ! મળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
નસે નસમાં ચ્હડે લ્હેરો, ઉઠે કંઇ રંગ ઘનઘેરો;
વિસારે વિશ્વનાં વેરો, ગળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

ગળાની રૂંઢમાળામાં, જટાનાં રૂક્ષ જાળામાં–
 વહંતી ગંગધારામાં, સર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
વહ્યા કૈલાસથી નીચે, ઝીલી બ્રહ્માંડ ઉર હીંચે;
 રસીલી આંખડી મીંચે ! ઠર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
પ્રતાપી રામ રઘુરાયા, સીતાને શોધવા આવ્યા;
 રડે વનમાં, હસે માયા ! ભર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
ચડ્ડયો મનસૂર શૂળીપર, 'અનલહક્ક' ને કરી દિલબર;
 ઉતારી ઇશ્કનાં ખંજર, વહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
દટાયો કબ્રમાં ફરહાદ, શીરીંનું નામ કરતો યાદ;
 બન્યા એવા ઘણા બરબાદ ! ત્યાં છે ઝેરના પ્યાલા !
ગયા મજનુ અને લયલા, થયો મહેતાબ ઘાયલ જ્યાં;
 પુકારે કૃષ્ણને રાધા, પીધા છે ઝેરના પ્યાલા !
મીરાંદેવી જહર પીને, રહ્યાં જગમાં અમર થઇને;
 બને નહીં કામ કંઇ બ્હીને ! બન્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
વખાણ્યા કૃષ્ણને રામે, પીધા છે ભિષ્મને ભીમે;
 સરાર જ્યાં રાત–દિન જામે, રહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
પ્રબળ મેવાડના વીરા, ધરીને અંગ કેશરીઆં;
 બતાવે રંગ રણધીરા ! વહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને બાણનાં ભાથાં, ઘુમે લઈ હાથમાં માથાં;
 નથી કાંધા નથી વાંધા ! વહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
હજારો ક્ષત્રિની બાળા, મરણની ફેરવી માળા;
 હસી ભેટી પડે જવાળા ! સહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !

ઉઠયા સુર યુદ્ધને ઝુંડે, મઢયા છે માનવી મુંડે;
નવાં ધરી રૂપ નવખંડે, ફર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ભલા નિજ દેશને કાજે, અને નિજ ધર્મને માટે;
ઝુઝયા જે વીર શિર સાટે, ગ્રહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

(વિકાસ.)

અમે જાણ્યું ગરલ જેને, ભલે અમૃત કહો તેને;
મરણશૈયા બિછાવો ત્યાં, ગણ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને જામ એ મીઠા, અમર કોને થયા દીઠા ?
ઉપાડી પીઠ પર પીઠાં, વહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
જૂઠી દુનિયા જૂઠું કહે છે, પ્રવાહો ઊલટા વહે છે !
સુધાનું નામ દઇને છેતર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરે તેને ધરી માથે, ઉઠાવે આફ્તો હાથે;
ખરે તે તારલા સાથે, ખર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સ્વદેહે મોત સ્વીકારી, નિવૃત્તિમાર્ગને ધારી;
વિસારી 'મારી' ને 'તારી'–હર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરેલા લાખ મોતોમાં, અમે જીવતા સદા બેઠા !
મરણ-જીવન અમારામાં, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સુગંધી પુષ્પની શૈય્યા, બિછાવે છે ફિરસ્તા જ્યાં !
મજા એ સ્વર્ગની લેવા, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

આકાશી માશુકને પેગામ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કર્યો બેજાન શાને ત્હેં, મ્હને ચ્હેરો બતાવીને ?
કર્યો બેભાન ત્હેં શાને, મોહસિંધુ (માં) ડૂબાવીને ?
જરા દિદારનો ઝ્હેકો, રહી પડદે બતાવીને;
દીવાનો દીનને કીધો, જરા આંખો મિલાવીને !
પતો ત્હારો નથી જડતો, પડયો હું રંક તરફડતો !
નફો શું મેળવ્યો, વ્હાલી ! હમારૂં દિલ જલાવીને ?
કરી માશુક બન્યો આશક, ધરી મેં જીંદગી ખોળે;
પીધું છે ઝેર ભરી પ્યાલે, હમે હાથે હલાવીને.
ગણું માશુક, બનું આશક ! ગણું હું જીવ કે આત્મા;
કદમ ધોયાં પ્રિયે ! ત્હારાં, ગરમ લોહી વહાવીને !
ઘણા જ્ઞાની અને માની, મૂઆ એ માર્ગમાં દાની;
હજારો દિલ પીસ્યાં છે, પ્રેમભૂતે હલમલાવીને !
મજાહ શી દૂધ સાકર કે, મીઠાઈમાં મળે તેને ?
પીધો છે પ્રેમરસ જેણે, લબોથી લબ મિલાવીને !
હમારા માન ને અહેશાન, દિલે ઇમાન એ જાની !
કર્યાં સર્વસ્વ મ્હેં કુરબાન, લઇ લે મ્હોં બતાવીને !
કશી જ્યારે ખબર ન્હોતી, છબી શાને ધરી સ્હામે ?
લગાવી આગ અંતરમાં, ગરીબોને રડાવીને.

નજર દીદાર શું દીધાં ? નહોતી ચાહ દિલમાં તો !
હવે નાશી જશે તે ક્યા, ફરેબે ફોસલાવીને ?
જીગરની ચશ્મ ખોલીને, નશોમાં ઝેર રેડીને;
છુપાવી આંખ ઘુંઘટમાં, હસે છે શું રિઝાવીને ?
છબિ જે વિશ્વમાં વ્યાપી, અમે તેં અંતરે છાપી;
કલેજાં રંકનાં કાપી; ખસે શું જગ હસાવીને ?
ત્રિશંકુ દેશમાં પેઠો, નથી ઉંચે નથી હેઠો !
દીવાનો હું બની બેઠો, ગતાગમને ગુમાવીને !
ભલે ચાહે ન આવે, લાવવાનો હું ધરૂં દાવો;
કરીશ મ્હારી, મરીશ તોયે, હું તારૂં મન મનાવીને !

ગયા તે તો સદા માટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમારા દેશના વીરા, ગયા તે તો સદા માટે !
પુરાણા હિંદના હીરા ! ગયા તે તો સદા માટે !
દિશાઓ હાકથી ગાજે, નસોમાં વીરતા વાજે;
નિરખતાં દેવ પણ લાજે, ગયા તે તો સદા માટે.
પ્રજાનાં પાપ ધોવાને, અવરનાં આંસુ લ્હોવાને;
ઘવાતા ઘા રૂઝવવાને, ગયા તે તો સદા માટે.
સહોછો સ્નાયુના લકવા, કરોછો બહુ મુખે બકવા;
દવા તો લેશ લીધી ના ! ગયા તે તો સદા માટે !

બહુ નાના બન્યા મોટા, તમે મોટા થયા ખોટા!
  બળે જે સ્વાર્થના ગોટા, ગયા તે તો સદા માટે!
શરીર છે પાણી પરપોટો, ધરો શું મોહ મન મ્હોટો ?
  ખલકમાં શો પડયો તોટો ? ગયા તે તો સદા માટે.
બન્યા છો સર્વથી છોટા, રહ્યા નહિ દોરીને લોટા!
  ગુમાવ્યા વીરનર મોટા, ગયા તે તો સદા માટે.
ધર્યું પૂર્વે પ્રબળ બહુએ, ડુબાવ્યું આજ તે સહુએ!
  રૂવો શું દર્દ દિલ સહેતાં ? ગયા તે તો સદા માટે!
જીગરના ઘા બહુ ખાધા! મલમપટ્ટા નથી કીધા;
  હતાં જે સાધનો સીધાં, ગયાં તે તો સદા માટે.
બહુ ખાધું અને પીધું! બહુ લીધું અને દીધું!
  છતાં ના કંઈ કર્યું સીધું! ગયા તે તો સદા માટે!
ઉછાળો શબ્દના મોજાં, પળાવો આંગણે રોજાં!
  ઉઠાવો કર્મના બોજા! ગયા તે તો સદા માટે.
હજારો આફતો વેઠી, વિપત્તિ મૂળમાં પેઠી;
  પડી સૌ શકિતયો હેઠી, ગયા તે તો સદા માટે.
પનોતી લોહની લાગી, હૃદયની ભવ્યતા ભાગી;
  સ્વધર્મી મર્મ અનુરાગી, ગયા તે તો સદા માટે.
ચ્હડયા છો પાપને ચીલે! પડયા છો કાર્યમાં ઢીલે!
  જડયા છો બંધને ખીલે! ગયા તે તો સદા માટે.
સફલતા સત્ય ચૂકો છો, ઉદયનો માર્ગ મૂકો છો;
  વચન પર શીદ થુંકો છો! ગયા તે તો સદા માટે.

વચન કાજે જીવન દેતા, પ્રતિજ્ઞા કાજ સહુ સહેતા;
વડાઇનાં વચન કહેતા, ગયા તે તો સદા માટે.

બહુ ગાયું અને રોયું, ખવાયું તે બધું ખોયું!
સુધાર્યું કામ ના એકે! ગયા તે તો સદા માટે.

ગુમાવી હાથથી બાજી, ન રાખ્યા ઇશને રાજી;
જનેતા રાંકડી લાજી! ગયા તે તો સદા માટે.

ગજાવીને ત્રણે લોકો, શમાવે સ્નેહીના શોકો;
પડાવી દુષ્ટને પોકો! ગયા તે તો સદા માટે.

ખુશીથી ઝેરને ફાકી, ન રાખ્યું કંઇ હવે બાકી;
બન્યાં પૂરા બળદ ખાખી! ગયા તે તો સદા માટે.

ઉડાવો ખાકના ગોળા, જમાવો સંતનાં ટોળાં;
રઝળતા રંક થઇ રોળાં, ગયા તે તો સદા માટે.

ગયા તે શું નહિ આવે? ફરી નિજ દર્પ બતલાવે?
જલાવે શું જીગર હાવે? ગયા તે તો સદા માટે!

કર્તવ્યની કિંમત.

ભૈરવી—ગઝલ.

હાર શું હિંમત હરામી–યત્નથી સહુ થાય છે!
હારતાં કિંમત નકામી, જીંદગીની જાય છે.
જ્યાં પડે પાછો લથડતો, પાય ત્યાં ટટ્ટાર થઇ;
દમ ધરીને ભર કદમ તું, શ્રીગુરૂ ગમ ગાય છે!

એક શ્વાસે આકરાં, કામો કદિ થાતાં નથી;
ફળ પ્રબળ એ પ્રેમનાં, પુરૂષાર્થેથીજ પમાય છે.
લેખાં બધાં આ જીંદગીનાં, ભુલતાં ફરીથી ગણો;
ફૂલે અને ભૂલે બધા, એ કાયદોજ જણાય છે.
તાકયાં નિશાનો લક્ષથી, તે ચોટમાં ચોંટી રહે;
ધર્યાં ફળોને પામતાં, નર વિશ્વમાં વખણાય છે.
જે બીજ વાવ્યાં ખંત ને ઉત્સાહથી ભૂમિ વિષે;
વાવ્યાં યથા કાળે ફળે, ત્યારેજ પોંક લણાય છે.
છે કર્મમાં અધિકાર ત્હારો, ત્યાં ઉચ્ચારો ના ઘટે;
કટિબદ્ધ થઇને ખેડ કરવી, એજ ધર્મ મનાય છે.
સીધાં હશે જો ભાગ્ય ને વરસાદ જો સારો થશે;
ફલ શ્રેષ્ઠ પૂર્વ પ્રયાસનાં, સંતુષ્ટ થઈ શોધાય છે.
જો મંદભાગ્યે રૂઠશે, મેઘો અવૃતિષ્ટિ થશે;
તો છેવટે નિજ યત્નમાં, કર્તવ્યથી છૂટાય છે.
માટે ધરીને હોંસ, અગ્રેસર બની કર્ત્તવ્ય કર !
થા નિડર! આજે વસંત! અહિં–કર્ત્તવ્ય વાયુ વ્હાય છે.

નવા સિદ્ધાંતવાદીને સનાતનીનો જવાબ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કથો છો શાસ્ત્ર એ શાને ? હમે બહુ બોધ લીધા છે !
અમારા પૂર્વજે અમને, ઘણા ઉપદેશ દીધા છે !
જગતના બોધનારા શું, ગ્રહીશું બોધ બીજાનો ?
અમે પણ શાસ્ત્રના ઉંડા, ઘણાયે શોધ કીધા છે !
ગમે તેવું અમારૂં છો રહ્યું, લેવું નથી પરનું–
હજારોમાં અમારૂં શ્રેષ્ઠ, એ હિસાબ સીધા છે.
સ્વધર્મજ શ્રેયકારી સાફ, શાસ્ત્રો સાક્ષ પૂરે છે;
કરો દિલમાં અદલ ઇન્સાફ ! બેમાં કોણ બીધા છે ?
ગુનાહો આંખમાં ઘૂસી, ગુનાહોને બતાવે છે !
તમે વાંકા ભલે કહેતા, હમારા માર્ગ સીધા છે !
નહીં આખર સુધી છોડે, સ્વીકાર્યા માર્ગને સાધુ–
શિખાવો ભીરૂતા તેને, જનો જે દિલથી બીધા છે !
નિધન આવે છતાં ડગશું, નહિ નિજ ધર્મથી ભાઇ !
અમે શ્રીકૃષ્ણના મુખથી, પ્રબળ ઉપદેશ લીધા છે.
પીવાડો ઝેરના પ્યાલા, નથી તલભાર પણ પરવા !
વિધર્મોને ન અડવાના, હમે સોગંદ લીધા છે !

કરી રાતાં નયન કોપો, ધખાવી આગ સંતાપો!
  મરીશું નહિ કદી જેણે, સુધાના જામ પીધા છે!
સનાતન અમૃતે સીંચ્યાં, કદી દીઠા નથી મરતા!
  મીરાંએ ઝેરના પ્યાલા, ધરીને પ્રેમ પીધા છે!
તમારૂં કે અમારૂં કોઇનું ધાર્યું નથી થાતું–
  થનારૂં થાય છે તેમાં, ત્હમે શા હાથ દીધા છે?

સુધારક બુલબુલને સનાતની વસંતનો ચાબુક!

ગઝલ—કવ્વાલી.

જન્મિયું પક્ષિકુલમાં તું, ઋતુની વાત જાણે શું?
  બતાવું ધર્મ-મર્મો ત્યાં, વૃથા તું વાદ તાણે શું?
કહે શ્રીકૃષ્ણ ગીતામાં, "કુસુમાકર રૂતુમાં છું;"
  ગ્રહી લે કૃષ્ણના કથનો, તું મિથ્યા માન માણે શું?
ન જાણે ભેદ કાવ્યોના, ન માત્રા છંદની ગણના!
  ગમે તેવી કરે બકવા, વિના જાણ્યે પરાણે શું?
દશા કે દેશહીણો તું, વિહિત વિદ્યા વિહોણો તું;
  ભલે નાચે, કૂદે, બોલે, ઉડે, ઇચ્છા પ્રમાણે શું?
રહડે છે કેમ દંગલમાં? ઉડી જા બાળ! જંગલમાં!
  વિહારી વનપ્રદેશોનો, પ્રસાદોને પલાણે શું?

વસંતે કંઠ દીધો છે, વસંતે સૂર પૂર્યો છે;
 વસંતે તું કરે લીલા, છતાં પરને વખાણે શું ?
ખરૂં જો રૂપ તું જોશે, હૃદયની ભ્રાન્તિને ખોશે;
 પછી પસ્તાઇને રોશે, પછાડે રત્ન પ્હાણે શું ?
પછી પીઠે સુધારાની, બડી સોટી સનાતનની!
 ઉઠાવે બૂમ તે શાની ? ન ગમતી એક લ્હાણે શું ?
સુધારાને નમાવીને, વહે ધારા સનાતનની;
 ઉઘાડી આંખ નિરખી લે ! જુએ છે નેત્ર કાણે શું ?
વલોવે શું વૃથા પાણી ? દિસે બુદ્ધિ બની કાણી !
 તજીને વેદની વાણી, ચ્હડયો આજે કુરાણે શું ?
ચહે જો સત્યના શોધો, અને સચ્છાસ્ત્રના બોધો;
 ત્યજી દે વજ્ર-અવરોધો, પડયું છે લોઢુખાણે શું ?
થતાં વસંતનાં પગલાં, ઘણાં બુલબુલ ઉડી આવે !
 રીસાયું એક શી પરવા ? ઉરે અભિમાન આણે શું ?

કહે છે તે કરતા નથી !

ગઝલ—કવ્વાલી.

ડરો શાને ત્હમે ભુંડા ! અમે કંઇએ ન કરવાના !
 ભસે છે શ્વાન જે મ્હોડે, કદી તે ના કરડવાના !
ગગનમાં ગાજતા મેઘો, ઉછાળે પેટનાં પાણી;
 બહુ ગાજે બની ગાંડા, કદિ તે નહીં વરસવાના !

ગુમાની જે બની ગાંડા, કરે મ્હોડે બહુ બકવા—
કદી તે હામ ભીડીને, કરી ના કાર્ય શકવાના !
ભરેલું તાવથી ભેજું; ઉછળતું સન્નિપાતેથી;
કહો શો દમ રહ્યો તેમાં ? બિછાને સૂઇ મરવાના !
કરે તે ના કહે મ્હોડે,—કરે તે ના બકે ઝાઝું—
ન જાણે કર્મના ભેદો, કહો તે કેમ તરવાના ?
નદીને તીર બેસીને, કરી બહુ પારની વાતો;
ન બાંધ્યો પૂલ એકે તે, કહો ક્યાંથી ઉતરવાના ?
ઉભી છે સંગ પ્હાડોની, દીવાલો લાખ આડે જ્યાં—
ન તોડયો એક પણ પ્હાણો, કહો શું દૂર્ગે ચ્હડવાના ?
થશે જ્યારે હૃદય તૈયાર, કરવા કાર્ય અંતરનું;
કરી દેખાડશે પળમાં, નહીં મ્હોડે બબડવાના !
હૃદયસંકલ્પની શક્તિ, હમે વેદાંતમાં શીખ્યા;
ઉતારી યોગમાં આજે, હમારૂં કર્મ ધરવાના.
હજારો આડ એ ટાણે, હમારે માર્ગ છો આવે;
લગાવી આગની ફૂંકો, હજારો વિઘ્ન હરવાના !
ન કહેશો કંઇ નથી કરતા, ન કહેશો અંતરે ડરતા;
કરે તે ના કહે કદીએ, ભલે એ વખ્ત મરવાના !

ભ્રમિત મુસાફરને માર્ગસૂચન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભૂલેલા ઓ ! મુસાફર ! આંખ ખોલી જો થવાનુ શું ?
નજર કંઈ કાર્યની કરજે, હતું અહિ સારવાનું શુ ?
કહિ તેં ગોર કીધો છે ? અજલ આવ્યે થવાનુ શું ?
જનમતાં સાથ શું લાવ્યો ? હવે લઇને જવાનુ શું ?
ધરીને ગર્ભમાં બેડી, હજારો આફતો વેઠી;
સફળતા શી કરી ત્હેની ? હતું અહિં શોધવાનું શું ?
ઉદર નવ માસ કીધો વાસ, દીધો ભાર માતાને !
હતો શો કોલ ત્યાં ત્હારો ? હતું અહિં સાધવાનું શું ?
ઝુલ્યો તું પારણામાં ને, રમ્યો નિજ માતને ખોળે;
હવે શું ખાખ તું ચોળે ? હતું ત્યાં ખોળવાનું શું ?
ભણ્યો બહુ પાઠ દુનિયાના, ઠગાઇની કિતાબોમાં;
ખરા કંઇ ઇલ્મનું એકે, ન પાનું વાંચવાનું શું ?
હસ્યો પામી હસીનાને, ફસ્યો તું શોખને ફંદે;
દીવાની ગઈ જુવાની-ત્હોય બાકી હારવાનું શું ?
સુતો બુદ્ધિ કરી બુઠ્ઠી, પ્રભુશક્તિ રહી રૂઠી !
બધી બાઝાર ગઈ ઉઠી, હવે સોદા થવાનાં શું ?
હૃદયરસ ઝીલનારા ને-ગયા બહુ યત્ન કરનારા;
નથી લેનાર કે દેનાર, ત્યાં છે હારવાનું શું ?

વિતાવી જીંદગી સારી, હવસની બદગુલામીમાં;
ઘડી આનંદની ના'વી, ન જોયું ઠારવાનું શું ?
ગુમાવી હાથનો હીરો, હવે પસ્તાય શું પાજી ?
કરે ઈન્સાફ કાજી ત્યાં, પૂરાવા શોધવાનું શું ?
હજી છે હાથમાં બાજી, વિચારી જો જરા લાજી;
કયામતના દિવસ માટે, લીધું ત્હેં તારવાનું શું ?

હવે તો આંખ ઉઘાડો !

ગઝલ—કવ્વાલી.

ખતા બહુ ઐક્યના ખાધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
સડો શું ઉંઘમાં અંધા ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !
ગુમાવી જીંદગાનીને, ખપાવી સિદ્ધિયો સઘળી !
લજાવી કૂખ માતાની, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
ભરી છે વાસના ખોટી, કમાણી શી કરી મ્હોટી !
રહી નહીં અંગ લંગોટી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
રહી છે ભીખની ઝોળી, સળગતી અંતરે હોળી !
હસો શું ખાખને ચોળી ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !
કીર્તિને પાણીમાં બોળી, ભરી પાખંડની ટોળી;
ઘૂમે છે નાશની ગોળી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
વઢો શું ભાઈ ભાઇથી ? બની બૂરા કસાઇથી !
ભર્યા પૂરા બૂરાઇથી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
પડયાં છે ધર્મમાં કાણાં, ગયાં છે નામ ને નાણાં;
ન જન્મ્યા હોય ! શું ન્હાણા ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !

ગુમાવ્યું નામ પૂર્વજનું, ન ધાર્યું ધ્યાન કારજનું;
 વગોણું વેઠતાં જગનું, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
અરે ઓ ! ધર્મના ઢોંગી ! અરે ! ઓ ભોગના રોગી !
 અરે દુર્ભાગ્યના ભોગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
બનો શું દંભના ભોગી ? બનો શું જૂઠના જોગી !
 બનીને કર્મના યોગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
વિષયની વાસના લાગી, વચનની ચેતના ત્યાગી;
 હૃદયની ભાવના ભાગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
અમીનાં નીર કંઇ સીંચો, હૃદયના થીરમાં હીંચો;
 મમતના મોહને મીંચો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
બહુએ પાપવૃત્તિમાં તણાયા દુષ્પ્રવૃત્તિમાં;
 કદી દીઠા નહિ કૃતિમાં ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
કુટિલ આ પેટને માટે, રહડયા શું કષ્ટને કાંટે ?
 કદી નહિ ક્રૂરતા ખાટે ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
વિષયના નીચ સેતાનો, ઝીલે છે અંતરે તાનો !
 જૂઓ જાગો જરા માનો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
રહડો કર્ત્તવ્યમેદાને, ઘૂમીને ધર્મનાં તાને;
 રમો કંઇ મોક્ષના જ્ઞાને ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
તરીને તારજો જગને, ભરી નવરક્તથી રગને;
 ટકાવી પુણ્યના પગને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
નયનનાં નીર લ્હોવાને, કર્યાં દુષ્કર્મ ધોવાને;
 પ્રભુની જ્યોતિ જોવાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !

કાળની વિચિત્ર લીલા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગણુંતા વર્ષની માળા, મહાપંડિત પણુ ભૂલે !
જગતનો તાત બ્રહ્માએ, સમયને પારણે ઝૂલે !
ગયું જૂનું નવું આવ્યું ! નવું જુનું વળી થાશે !
નવાં-જૂનાં તણી ઘટમાળ, જગને આંગણે હુલે !
ગયેલાંને વિસારી દે, નવાંને તું વધાવી લે;
નવું જુનું; બધું વીતે, ગણી જૂદાં વૃથા ફૂલે ?
વહુન્તા વર્ષ મહિના, પક્ષ ને સપ્તાહ, દિવસો ત્યાં;
દિવસ ચાલ્યા ઘડીપળમાં, વૃથા મ્હોટાઇ શી તું લે ?
વહુન્તાં-જીવ-જંતુ-દેવ-દાનવ સૃષ્ટિમાં સઘળાં;
નહીં રોકી શકે કોઇ, જશે પહોળા પથે ખુલ્લે !
ખરે છે ખીલીને પુષ્પો, મરે છે જન્મ લઇ પ્રાણી;
ડૂબે છે ઉગતા ભાનુ, સદા કરમાય જે ફૂલે.
મહા બળવાન માન્ધાતા, ગુણીજન ગ્રંથના જ્ઞાતા;
જગત કંપાવનારા તે, ન્હડે સૌ કાળને ચૂલે.
ગયાં શ્રીરામને સીતા, ગયાં શ્રીકૃષ્ણને રાધા;
ગયા છે ભીષ્મ ને પાંડુ, રહ્યાં નહીં તેમનાં મૂળે !
ગયા દારા-સિકંદરશાહ, રૂસ્તમ પહેલવાં મ્હોટા;
કહે ત્હારૂં ગજું તે શું ? વિના મ્હોટાઇ શું ફૂલે !

ગયા દાતા ને મહમાતા, વિધાતા, તાત કે ભ્રાતા;
લખાતા ચોપડે તે સૌ, કપાતા કાળની શૂળે!
મળી છે સાહ્યબી સઘળી, વળી હાથી ઘરે ઝૂલે!
નગારાં મોતનાં વાગ્યાં, નહીં બાકી રહે ધૂળે!
ગયા તે તો સદા માટે, ગયા ત્હેની નિશાની શી?
નિશાની એજ રહી છે કે, ન કોઇને કાળ કદિ ભૂલે!
અમરપટો લખાવીને, નથી એકે અહીં આવ્યો;
અહીં જે આપશે નહિ તે, પછી પરલોકમાં શું લે?
કરે છે જુલમ શા માટે? ધરે છે પાપ શા માટે?
નહિ પાપી કદિ ખાટે! લખી એ કાળજે તું લે!
સુખી આ લોક કે પરલોકમાં થાવા કદિ ચાહે,
સુખી કર અન્યને ભાઇ! સમય આ શીદને ભૂલે!
વસંતાનંદને છોડી, વૃથા શું દંભમાં ડૂલે?
જગત્માં એજ દિન રહેનાર, અરે! શું માનમાં ફૂલે?

દગાબાજ ઉલ્ફત.

ગઝલ—હક્કા.

(યહ બહારે બાગ દુનિયાં ચંદરોજ—એ રાહ.)

જોઈ મેં આ જહાંન સારી બેવફા!
જ્યાં કરી ત્યાં ખોઈ યારી બેવફા!
હું રઝળતો ઇશ્કના બાજારમાં,
શોધતો ગુન્ચેવફાઇ બેવફા!

મેં જગાવ્યો દ્વારપર અહાલેક ત્યાં–
    ત્હેં ભરી જામે સફાઇ બેવફા !
ઇન્તેજારીથી કલામો સાંભળ્યા,
    મ્હેં કરી કુરબાન સુરત બેવફા !
ચૂમું ત્હને હું હોઠપર કે ગ્હાનિયે ? !
    દિલ વસાવી પ્યારી મૂરત બેવફા !
ત્હારી ગલીમાં આવતાં જખમી બની,
    બેઇમાની મેળવી છે બેવફા !
વેચી બેઠો દીન ને ઇમાન હું,
    કંઇ રડું–કંઇ કંઇ લવીને બેવફા !
પેરમાં બેડી ગળે જંજીર છે !
    કયદખાનું ભોગવું હું બેવફા !
મોત છે પ્યારૂં મને આ કયદથી,
    જીવતો શાને બળું હું ? બેવફા !
પાઇ જામે ઇશ્ક અય દિલદાર ત્હેં !
    ચશ્મમાં આંસુ ભરૂં છું બેવફા !
બેવફાઇ જોઇને ત્હારી સનમ !
    જો તજું તો હું ઠરૂં છું બેવફા !
કર નજર રૂખસત તણા પયગામને,
    આખિરી તસલીમ કરૂં છું બેવફા !
ખુશ રહે, હાંસી કરી મ્હારી જીગર !
    ત્હારી હાંસીમાં મરૂં છું બેવફા !

વસ્લમાં દીદારની ઝાંખી કરી,–
પ્રાણુ પરવાના તજે છે બેવફા !
કત્લ કરવા કદ્રદાની શીખજે,
કંઇ નથી બીજી તમન્ના બેવફા !
કર કરમ તું, ધર રહમ દિલબર જરા,
ભર નમક એ જખ્મપર ઓ બેવફા !
દર્દેદિલ *મરહમનું +તાલિબ થાય તો,
ફેર સમજું તુખ્મમાં હું બેવફા !
કોણે બતાવી હાય ! રાહે ઇશ્ક આ ?
કમનસીબી કયાં કહું ? હું–બેવફા !
જાનથી બેજાન હું પાગલ બન્યો,
કહે હજી શું શું સહું હું બેવફા !
સર કર્યું હાજર બનાવી જામ મ્હેં,
જાનનો પાયો તને ×મય બેવફા !
=ખું વહાવી મેં ÷કદમબોસી કરી,
બેતરસ બેદિલ તું નિર્દય બેવફા !
જીંદગીની જામમાં ઉલ્ફત ભરી,–
મ્હેં કરી મ્હેમાની ત્હારી બેવફા !
ઉલ્ફતે લાચારનો કંઇ ખ્યાલ કર !
કર ખતમ આ *આહોજારી બેવફા !

---

* મલમ. + આતુર. × શરાબ. = લોહી. ÷ ચરણ-ચુંબન. * ચાલુહા.

જીંદગી હાર્યો નિગાહે-ચશ્મમાં,
યારી ના કરતા, પુકારૂં બેવફા !
ગુલ થતાં ચિરાગ એ બ્હારે વસંત !
ઇશ્ક કાતિલ જહર ધારૂં બેવફા !

વિધિની વક્રલીલા !

આશા.

વિધિનું પાણુ પીવું હમારે, ગતિ કંઈ થાય-મતિ કંઇ ધારે ! ટેક.
સ્હડું ગિરિ ઉપર, પડું પાતાળે, સ્હડતો-પડતો વિધિના તારે ! વિ.
રામ, યુધિષ્ઠિર, કૃષ્ણ સરિખા, તે પણ ચાલ્યા વિધિનીજ લારે ! વિ.
શશી-રવિ,શચીપતિ,સુરપતિ,શ્રીપતિ, પતિના પતિની મતિનેય મારે
શારદ-શેષની ગતિ નવ પહોંચે, અતિ બળિયાનાં બળનેય વારે ! વિ.
મન માને કે મ્હારૂં કરવું, "મારૂં!" રે કહે તો વિધિ કર ધારે ! વિ.
મૂર્ખ મમત ! શું મારે ઉછાળા ? ત્હારૂં કર્યું નહિ થાયે લગારે ! વિ.
જે હરિ આપે, તે ધરી માથે, શાન્ત રહે મન સારે નઠારે ! વિ.
વારંવાર વિબુધ જન વારે, ફરી ફરી તોય સ્હડે શું નગારે ! વિ.
કરી કરી યત્નો વારિ વલોવે, વાર્યો ન રહે તે આખર હારે ! વિ.
હારી હવે તો વિનવું વિધાતા ! બગડયું હમારૂં તુંજ સુધારે ! વિ.
તું મારે ને તુંજ ઉગારે, હું પદ-મમતા વસંત વિસારે ! વિ.

દવા વગરનાં દુખડાં.

ગઝલે હુક્કા.

સહેતાં હજારો આફત, સીનો ગયો ઘવાઇ!
ગરદન હમારી કિસ્મત, કાપે ગની કસાઇ!
સંકષ્ટ સંત સહે છે, ખળને ખુશાલી રહે છે!
ઉલટું સલીલ વહે છે! શી સૃષ્ટિની સફાઈ!
પાખંડી ને શીખંડી, ઘૂમે ઘણા ઘમંડી;
ફાવે કુપાત્ર ફંદી, એ ન્યાય શો હવાઇ!
તેજી પડયા છે ધીમા, ગરવો ગુમાવી ગરિમા!
જેનો અપાર મહિમા, મહિમાં રહ્યો છવાઇ.
વેશ્યા વિલાસ માણે, સતી આંખ અશ્રુ આણે;
જીવે દુઃખે પરાણે, કલિની કળા છવાઇ!
રાહુ પ્રકાશ વેરે! રવિને તિમીર ઘેરે!
ભૂંગળ વિના હમારી, ભજવાય અહિં ભવાઈ!
પરમાર્થ યજ્ઞ-કુંડે, સર્વસ્વ-હોમ દેવા;
બીડું ઉઠાવનારા, દીઠા ન કોઇ ભાઈ!
ધીમા કદમ હમારા, વંટોળિયે રહડયાં છે!
પોતાની વાત શી જ્યાં, પીડા પડી પરાઈ!
પરની ઉપાધિ વેઠી, સુખની ઘડી ન દીઠી!
દિલ દર્દ-દાહ-દુઃખની, દીઠી નહિ દવાઇ!
વિશ્રામ વૃક્ષ આપે, તેનીજ ડાળ કાપે!
આખર તવાય તાપે, તેની નથી નવાઇ!

વરિષ્ટ કોર્ટને અપીલ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીવન છે આપના કરમાં, દયા કંઈ દિલ ધરો દેવા !
  મરે છે રંક કિંકર આ, મયા કંઇ પાથરો દેવા !
વળ્યો કાંટા ભરી વાટે, રઝળતો હાટ ને ઘાટે;
  ઠગાયો વ્હારને ઠાઠે, હવે ઉર ઉતરો દેવા !
બનીને પાપના કીડા, કરી બહુ કર્મમાં ક્રીડા !
  સહી છે પાપની પીડા, હવે વ્યાધિ હરો દેવા !
વિના મોતે મરાયો છું, છતાં ના લેશ ફાવ્યો હું !
  શરણમાં નાશી આવ્યો છું, હૃદયમાં સંચરો દેવા !
હૃદયહીણા સ્વજન દીઠા, સદા નિજ સ્વાર્થમાં મીઠા;
  ભૂંસી એ ધુળના લીટા, લ્હમારો તો કરો દેવા !
નગારાં મોતનાં ગાજે, કુટિલ મન તોય ના લાજે !
  પ્રભુપથ મૂર્ખને આજે, બતાવોને ખરો દેવા !
ઘડીની જીંદગી માટે, કર્યાં તોફાન શિર સાટે !
  કુટિલતા કાપવા માટે, સજો કાતિલ છરો દેવા !
ગભીરા ઘા સહી વીરા ! પડયા છે કાળજે ચીરા !
  પ્રબળ એ પ્રેમની પીડા, હવે મારી હરો દેવા !
જગત્‌ના મોહને હરીને, દિવાનો આપનો કરીને;
  ચરણમાં રંક શિર ધરીને, હવે અભર્યાં ભરો દેવા !
સ્વીકારી દીનની અરજી, પધારો અંતરે હરજી !
  હવે માગું રડી–ગરજી–ગરીબને સંઘરો દેવા !

બેહયા દિલબરને.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભ્હડક્યું બ્રહ્માંડ ચકડોળે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
સીતમગર ! કાળજાં ફોલે ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
ભલે લૂટો-ભલે કૂટો ! રિહાઇને કરી નાબૂદ;
દરેદર જુલ્મ રેલાવો, જીગરમાં આગ વરસે છે !
કસમ છે રહેમ ના લાવો, મરેલાને ભલે મારો !
હમારે મોજ મરવામાં ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી એ જીંદગી સાચી, નથી જે જીંદગી મીઠી !
જીવે તે સૌ મૂવા જેવા ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી કંઇ ફિક્ર મરવાની, નથી મરવું કહો કોને ?
ભલું મરવું સદા માટે, જીગરમાં આગ વરસે છે ?
જીવીને આફતો વેઠી, હજારો લ્યાનતો લીધી !
કરી છે એ કમાઈ કે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
બનો જાલિમ-બનો કાતિલ ! જહર સીંચો રગેરગમાં !
મરો-મારો બધી આલમ ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
દગાબાજી કરી આજે, બનો રાજી ભલે પાજી !
કયામતના કહે કાજી, જીગરમાં આગ વરસે છે !
કયામતના દિવસ માટે, કરો કે ના કરો પરવા;
હમારો ખ્યાલ એકજ છે, જીગરમાં આગ વરસે છે !

જગત્ ઇન્સાફનો તખ્તો, કસોટી આખરે કરશે;
હમે એ રાહ પર બેઠા, જીગરમાં આગ વરસે છે!
ભલાઈ કે બૂરાઇનો, નથી કંઇ ખ્યાલ આજે તો;
દિવસ એ આવતાં જોશો, જીગરમાં આગ વરસે છે!
જલાવી તનબદન સોલા, વહેશે પાર દુનિયાની!
મિલાવી ખાકસારીથી, જીગરમાં આગ વરસે છે!
સદાના ખાક તોયે આ, ખુદાના પાક બંદા છે!
કદિ અંધા નહિ જોશે, જીગરમાં આગ વરસે છે!
લગાવો જહરની ફુંકો! જગાવો આગના સોલા!
પછી પોકારજો આખિર, "જીગરમાં આગ વરસે છે!
ગરલ પીધું સુધા છોડી, વિષમ ઉરવાસના જોડી!
ખુદાઇ રૂહની ત્હોડી, જીગરમાં આગ વરસે છે!
વસંતાનિલ અનલ ફૂંકે, પ્રબલ શયતાન સર ઝૂકે;
મજહબે જામ પર થુંકે! જીગરમાં આગ વરસે છે!
ઉડયાં આતિશ તણાં મોજાં, વહ્યા સિંધુ ત્યજી માજા!
અનેરાં કર્મનાં વાજાં, જીગરમાં આગ વરસે છે!
જીગરમાંથી મહા જવાલા, વહી છે સપ્તલોકોમાં!
કરે બ્રહ્માંડના ચૂરા! જીગરમાં આગ વરસે છે!

રીસાયલી રામાને ચરણ!

ગઝલ.

ઘુંઘટપટ પ્રાણુ! ઉઘાડો! પ્રિયે! હું તો પગે લાગું!
જરા દિદાર દેખાડો! ન બીજું હું કશું માગું!
થતાં દિદારની ઝાંખી, ટળી જાશે બધી વ્યાધિ!
શશીને સૂર્ય છે સાક્ષી! કરગરી એટલું માગું!—ઘુંઘટ૦
ધરી છે દેહ પ્રિય ચરણે, ઉભો કર જોડીને શરણે;
વહેતાં આંસુને ઝરણે, રડી હું એટલું માગું!!—ઘુંઘટ૦
પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રણુયરજ—રેણુ મ્હેં માગી;
નયનથી ઉંઘ ગઇ ભાગી! નિરખવા મુખ છબી જાગું!—ઘુંઘટ૦
નથી ગમતું પીવું ખાવું, ન રૂચે આવવું જાવું!
ગમે સંગીત તુજ ગાવું, રસીક રતિરંગ અનુરાગું!—ઘુંઘટ૦
નથી ઉર મોક્ષની ઇચ્છા, નથી ધન માનની વાંચ્છા;
ગળે ઘુંટાય એજ તૃષા, નયનરસ ઝીલવા લાગું!—ઘુંઘટ૦
ત્હમારૂં નામ લઇ નાચું, ત્હમારા રંગમાં રાચું;
ત્હમારાં પ્રેમપદ વાંચું, તમારી રાહ જોઇ જાગું!—ઘુંઘટ૦
ત્હમારૂં સુખ છે સાચું, ગણ્યું બીજું બધું કાચું;
સદા નયને ને પૂરી રાખું—પછી કહેજો ભલે—"ભાગું"—ઘુંઘટ૦
જરા લ્હેંકો કરી લીધો, દીવાનો દીનને કીધો!
નજર પ્યાલો ભરી પીધો, પછી બીજું ન કંઇ માગું!—ઘુંઘટ૦
ચરણુરજ મોક્ષના મેવા, કદમ ચુમી પ્રેમથી લેવા,—
નિરંતર પ્રાણુની સેવા, કરી ભવરોગથી ભાગું!—ઘુંઘટ૦

અગમનિગમના ભેદો !

(ભજન એકતારાનું.)

ભાવ હમારા ઉરના ભાખ્યા નવ જાય !
ભેદુ ભેટે તો ભ્રમણા ભાગીયે હોજી !
દાવ હમારા દિલના દીઠા નવ જાય !
સંતો આવે તો સગપણ સાંધીએ હોજી !

સાખી.

દૃશ્ય કહિ દર્શાવીએ, અદૃશ્ય શેં દેખાય ?
કેમ કરી સ્હમજાવીએ ? જે વાણીમાં ન સમાય !

વાણીનાં પાણી અંતર સરવરમાંહિ ઉભરાય !
જ્ઞાની ભેદુનો સંગ માગીયે હોજી !

સાખી.

અવનિ ચ્હડી આકાશમાં, નભ પેઠું પાતાળ !
વિશ્વચક્ર આ સ્થિર થયું, બાપ બન્યો છે બાળ !

પર કાને એ ભરમ કહ્યા નવ જાય !
સાધુ ભેટે તો શંકા ટાળીયે હોજી !

સાખી.

દશે દિશાને ભેદતો, ઉઠયો અનહદ નાદ !
શબ્દો ડૂબ્યા શ્રવણમાં, શમ્યા વાદ-અપવાદ !

એ એકતાના રસમાં આ ત્રિલોક તણાય !
આવો રસ-તાન લેવા લાગીયે હોજી !

સાખી.

જળચર—ભૂચર—પ્રાણીયો, ખેચર પક્ષિસમાજ !
વનલીલા લીલી અને, સૂકાં જડનાં રાજ !

સહુસાજ સજીને માયાનાં સરિતાજળમાં ન્હાય !
આવો પ્રભાતે વીરા ! જાગીયે હોજી !

સાખી.

જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિમાં, તુર્યા રેડે તાન !
મમતા માગે મરણુ ત્યાં, થયાં સ્વપ્નનાં ભાન !

એ ભાન ભરતાં મસ્ત "વસંત" વીણા વ્હાય !
સ્નેહી શ્રીહરિને ચરણે માગીયે હોજી !

અભેદાનંદના તરંગો !

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમે આનંદના કીડા ! અખંડાનંદમાં રહીએ !
હરીને પારકી પીડા, સદા આનંદમાં વહીએ !
ઉછાળી પ્રેમની છોળો, લગાવી જ્ઞાનનો ગોળો;
ઝુલાવી હર્ષહિંદોળો, અનંતાનંદમાં રહીએ !
સપાટા સત્યના સહેતા, સમીર સંતોષના વહેતા;
પ્રભુના રાજ્યમાં રહેતા, વિશુદ્ધાનંદમાં વહીએ !
પુરાણો, શાસ્ત્ર કે તંત્રો, વિવિધ વેદાંતના મંત્રો;
શીખાવી ઐકયનાં મૂત્રો, અભેદાનંદમાં રહીએ !

સકળ પ્રાણી તણા વીરા, અમે પ્રેમી સુશીલ ધીરા;
  કરી દુઃખદર્દના ચીરા, ચિદાત્માનંદમાં વહીએ !
નિવાર્યા દ્વેષ–કલેશોને, વિસાર્યા વેર–ઝેરોને;
  વહાવી પ્રેમ લ્હેરોને, અમિતાનંદમાં રહીએ !
નથી કંઇ ભેદ ચેતનમાં, ન અસ્થિ, રક્ત કે તનમાં;
  ભૂલીને ભેદ જન–વનમાં, અશેષાનંદમાં વહીએ !
મિલાવ્યા સર્વથી હાથો, ભીડી બ્રહ્માંડથી બાથો;
  સુધારી સાથ–સંગાથો, સ્વરૂપાનંદમાં રહીએ !
કુસુમો બહુ વિશ્વવાડીનાં, ઉગ્યાં જન દેશ–ડાળીમાં !
  ઉછેર્યાં એક માળીનાં, અદ્વૈતાનંદમાં વહીએ !
રહી હર હાલમાં એકદિલ, ખુશી કીધી હમે હાંસિલ !
  હમારી મસ્તની મહેફિલ, ભરી આનંદમાં રહીએ !
ખિલ્યાં રવિ ઐકયનાં કિરણો ! વહે આનંદનાં ઝરણો !
  પૂજી પ્રભુનાં પુનિત ચરણો, વસંતાનંદમાં વહીએ !

દુઃખનો અપ્રતિહત પડઘો !

(એક અભાગિયાની આત્મકથા !)

લાવણીની લય.

દરિદ્રતાનાં દુઃખથી નિશદિન દિલમાં ડૂમો ચ્હડી રહેતો;
જેમ તેમ મન મારીને હું, અસહ્ય સંકટ સહી લેતો.
સારાં વસ્ત્રો પહેરવાની, ઇચ્છા થાય બહુ મનમાં;
વસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ આ જગમાં, વસી રહી કંચન–ધનમાં.

ધન ના દીધું હરિએ ત્યારે, તન અમને શાને દીધું ?
તુચ્છ જીવન અમ દરિદ્રજનનું શા માટે ના હરી લીધું ?
અસંતોષના અંતરાગ્નિથી, ઉર મ્હારૂં નિશદિન પ્રજળે;
મનોરથો મનમાંજ રહે, જેમ તરંગસાગર અંક ઢળે !

* * * *

જયન્તીના એક મંગલદિવસે મંદિર દર્શન કરવાને-
જતો હતો હું સંધ્યા સમયે, પાપ-દુ:ખ પરહરવાને.
ચરણ ઢાંકવા જોડા ન મળે, ચિત્તમાં ચિંતા વધી પડી !
હૃદય પ્રજળતાં સૂની આંખો આંસુ સારે રડી રડી.
ધીરે ધીરે પગલાં ભરતો, પગ છુપાવતો જતો હતો;
દુ:ખવ્યાકુળ ચીરાતાં ચિત્તમાં, ખેદ ઘણોયે થતો હતો.
દેવમંદિરે અલ્પકાળમાં, આવી પહોંચ્યો જે ઘડીયે,-
દીઠો એક અપંગ બાપડો, ડગલાં ભરતો ગુંઠણીયે !
એ દુ:ખિયા દુર્બળને દેખી, અંતર મ્હારૂં ગળી ગયું;
કલ્પિત ચિંતા સરી ગઇ ઉરની, 'જોડા'નું દુ:ખ ટળી ગયું !
પગ દીધા છે પ્રભુએ મુજને, એ ઉપકાર ધરી ઉરમાં,-
વખાણતો શ્રીહરિની કરૂણા, આવ્યો હું પાછો પુરમાં.
પરના અભાવ અંતર ધરીને, નિરખીને દુ:ખ દીનજનનાં,-
પ્રાપ્તસ્થિતિ સંતોષે સેવી, સ્વસ્થ બની જા હે મનવા !
દુ:ખપૂર્ણ આ જગને જોતાં, કલ્પિત દુ:ખ ક્યાં ટકી શકે ?
અનંત દુ:ખ આ અવનિતલમાં, રંકહૃદય શું લખી શકે ?

* * * *

ઘોર ભયંકર વનમાં એક દિન જઈ પહોંચ્યો હું અણધાર્યો;
અંધારી રાત્રે આથડતો, ફરૂં ભયથી માર્યો-માર્યો !

આંખે માર્ગ નથી દેખાતો, કંકર-કંટક-કષ્ટ ઘણાં;
'હાય ઓય!' કરતો હું હિંડું, ચિંતા કષ્ટ વધ્યાં બમણાં!
શીત-સપાટે શરીર કંપે, અંતર કંપે છે ભયથી!
ચાલી ચાલીને ચરણુ ધ્રૂજે, મન ધ્રૂજે વન-પશુના ભયથી!
શરીરના રક્ષણુને માટે, જરૂર પૂરતાં વસ્ત્ર નથી!
પ્રાણુતણા રક્ષણુને માટે, કંઇ પણ સાથે શસ્ત્ર નથી!
જીવ જવાનો સમય જણાતાં, આત્મા ઠંડોગાર થયો!
ઉષ્ણુ-અશ્રુનો પ્રવાહ વહેતો, ઉંડા નિઃસાસા નાખી રહ્યો!
ઘન કાનનમાં રૂદન કરી, પોકારી શ્રીપરમેશ્વરને,-
પથ ભૂલેલો પથિક બિચારો, કરગરી કહું કરૂણેશ્વરને,-
"દયા ધરી હરિ! વ્હાર કરીને, ઉગારજો આ દીન જનને;
નિરાધાર છું, નાથ નિરંજન! બચાવજો શરણાંગતને!"

* * * *

ઉક્ત વચન ઉચ્ચારી, ભૂમિ પર બેઠો નિઃશ્વાસ ભરી;
નિરાશ હૃદય રડી તરફડીને, સ્મરવા લાગ્યું શ્યામહરિ!
પડઘા પેરે જંગલમાંથી પ્રશાન્ત સ્વર શ્રવણે પડતો,-
ઘનગર્જન શો વિહ્‌વલ, ગંભીર! કરૂણારસથી આર્દ્ર હતો.

* * * *

"ભલા મુસાફર! શાન્ત થઇને, સાંભળ તું શબ્દો મ્હારા;
એકવાર નિરખી સ્થિતિ મ્હારી, ઉઘાડ કંઈ નેત્રો ત્હારાં!
દુનિયાંના દર્પણમાં દેખી, નિજ ને પરની મુખમુદ્રા-
કરો કલ્પના સુખ ને દુઃખની, કરો સ્પૃહા, ભય કે ચિંતા'
કોણ સુખી ને કોણ દુઃખી છે? કોણ રાય ને કોણ ફકીર?
હૃદય તપાસી જન-સમૂહનાં, અંતરમાં કંઈ ધરજો ધીર.

ટ્હાડ તણી પીડા છે ત્હમને, વસ્ત્ર પૂરતાં પાસ નથી;
અંધારી રાત્રિ, ઘન વન છે, (પણ) બીજો તો કંઇ ત્રાસ નથી!
દુઃખ હશે, પણ મ્હારાં દુઃખની, સાથે કંઇ તુલના કરજો;
સ્થિતિ ઉભયની ધરી ત્રાજવે, તોળીને મન સ્વસ્થ થજો.
ત્હમે ઉભા છો ધરતી ઉપર, માર્ગ શોધવા સાધન છે;
આંખ, કાન, કર, ચરણ, હૃદયથી ધાર્યું કરનારૂં તન છે.
મન–તન–સાધન બંધન જડિયાં, દશા વિલોકો! કંઇ મ્હારી;
કૂવે પડયો પોકારૂં વનમાં, રાત્રિ છે અતિ અંધારી!
બે હાથે આ દીવાલ ઝાલી, જેમ તેમ શિર બ્હાર ધરી–
ગળા સુધી જળમાં ડુબ્યો છું, અવર નથી આધાર જરી.
ખડબચડી છે દિવાલ જૂની, ખરે કાંકરી ને ચૂનો!
ટ્હાડે ધ્રૂજે શરીર ભીનું, ઠરતો ઉભો ઉરસૂનો!
જીવજંતુના ડંખો સહું છું, મૃત્યુ–ભય ભમતો માથે;
નિર્જન વનમાં પ્રભુને વિનવું, નથી કોઇ સહાયક સાથે.
કૃતજ્ઞતાથી ધન્યવાદ, ઇશ્વરને આપો અંતરથી;
કૃપા અપાર ત્હમારા પર છે, દૂર રહ્યા મૃત્યુ–ડરથી!
નથી પડ્યા આ ભૂત–કુવામાં! ઠંડા જળમાં નથી લટકયા;
નિરાધાર તરફડતા હાથે, હજી નથી તળીયે લથડ્યા!
દીન–દુઃખીની દીનદશાના, લેખ લલાટે નથી લખ્યા!
છતાં બીજાનાં દુઃખ દેખી શું, શાન્તિ ધરતાં નથી શીખ્યા!"

* * * *

નિરખી એ દુઃખિયાની હાલત, ધીર ધરી મન સબળ થયું;
નયનો ઉઘડ્યાં, નમ્યાં દેવને, દુઃખનું સ્વપ્નું દૂર ગયું!

સહાય કરીને કુવે પડેલા, જનને ખેંચી લીધો મ્હાર;
હૃદયે ચાંપી-મળી-ભેટીને, રડી મેળવી અશ્રુધાર.
એક બીજાનાં આશ્વાસનથી, આંખો લૂછી સ્વચ્છ કરી-
કર ધરીને, બેલડીએ વળગી, આગળ લીધો માર્ગે ફરી.
પ્રયાસથી અમ પ્રવાસ પૂરો, કાળાન્તરે થયો જ્યારે;
આવીને નિજ ગૃહે પ્રેમથી, પ્રભુપૂજન કીધું ત્યારે.
અનેક ભય ટાળી ધનવનમાં, રંકતણી રક્ષાકર્ત્તા!
જયજય શ્રીહરિ! કરૂણાસિંધુ! જય શ્રીહરિ ભવભયહર્ત્તા!
સંતમહંત પ્રતાપ હરે, ત્રયતાપ વસંત વિહાર કરે;
સમતાથી સંતોષ સેવતાં, શ્રીહરિ સઘળાં કષ્ટ હરે.

દોરંગી દુનિયાનાં પોકળ પડઘમ!

લાવણી અથવા બેત.

ભવસાગરનાં મોજાં પર, ભડકા ભૂત તણા બહુ જાગે છે!
દુનિયામાં પોકળ ભપકાનાં, કંઇ ઢોલ-નગારાં વાગે છે!-દુનિ૦

વેપારીઓનું પડઘમ.

વેપાર કરે બહુ વેપારી, હદપાર બતાવે હુશિયારી!
નામાં લખતા ધારી ધારી! ધરી હાથ કટારી બે ધારી!
વિશ્વાસુને ઉર ઉતારી, કરતા ઘા કારી-બહુ ભારી!
ગોદ્દા લાગે જ્યાં ગરદનમાં, ત્યાં 'હાય!' પોકારે છે હારી!
એ બંધ બજારે સોદ્દા છે! ત્યાં, સૂતા છે-કોઇ જાગે છે!-દુનિ૦

ખિસ્સામાં ખખ્ખીના વાંધા! ખોટી શેઠાઇ બતાવે છે!
ચાકર–નોકર–પેઢી–રાખી, ભોળા જનને ભરમાવે છે!
હાંલ્લાં ઘરમાં હડીઓ કહાડે, પણ મુંછે તાલ લગાવે છે!
સટ્ટા–સોદા ને વેપારે, બહુ જૂઠા જંગ જગાવે છે!
લાગે ગેબી જ્યાં ગોળો ત્યાં, પાછી પીઠે ભડ ભાગે છે!–દુનિ૦

લડાઇનું પડઘમ.

મેદાન ગજાવે વીરતાથી, કર તીર અને ખંજર ધારી!
તોપો સામે ધરતા સીના! બહાદુર બની બહુ બળધારી,
એ ધર્મયુદ્ધનાં બ્હાનાંમાં, લાખો બાંધવડાંને મારી,
વીંઝે છે ગોળા ગેબી ત્યાં, પહોળાં મ્હોડાં કરતા હારી!
હીસાબ ચૂકવવા કરણીના, આ લોક આખરે ત્યાગે છે!–દુનિ૦

સંસારનું પડઘમ.

કોઇ વાત કરે મેલી–ગંદી! કોઇ ખાય–ખૂએ તેજી મંદી!
કોઇ ફાવે ફેલ કરી ફંદી, કોઇ જાય વીરતાને વંદી!
કોઇ ઘોડાને આપે ચંદી! કોઇ વિષયોમાં રમતા છંદી!
કોઇ નાચે થઇ બેગમ–બંદી! કોઇ દંભ ધરી બનતા દંડી!
છક્કડનાં છટકાંને કુદરત–ચાબુકના ફટકા લાગે છે!–દુનિ૦

કોઇ લૂટે છે–કોઇ લાવે છે! કોઇને મિષ્ટાન્નો ભાવે છે!
કોઇ પાન–સોપારી ચાવે છે! કોઇ ફિક્કાં મ્હોં દર્શાવે છે!
કોઇ મૃત માતાને ધાવે છે! કોઇ ફંદ–છંદમાં ફાવે છે!
કોઇ સુક્કા દમ અજમાવે છે! કોઇ બુદ્ધિબળ બતલાવે છે!
પણ આવે જ્યાં આંટી ઘુંટી, ત્યાં આડી વાટે ભાગે છે!–દુનિ૦

અધિકારીનું પડઘમ.

કુંફાડે ફાડે મ્હાડાને, ધમકાવે થઇને અધિકારી !
ફરિયાદ ન સાંભળતા કાને, કરી ચાર દિવસની સરદારી !
બહુ ઉંધી બુદ્ધિના બુટ્ટામાં, મરતા કરી "મ્હારી-ત્હારી"
ચીઠ્ઠી જ્યાં આવે ચાકરને, ત્યાં તૂર્ત કરે છે તૈયારી !
કારી ચાલે નહિ કરમીની, હું પદ-મમતાને ત્યાગે છે !-દુનિ૦

પ્યારનું પડઘમ.

ગોઠવતા પ્યાર તણા પડદા ! મેદાન પડી કરતા યારી !
ભરમાવે ભોળી ભામાને, કરી સાચી-ખોટી હિશિયારી !
બહુ બાગ-બંગલા મહોબ્બતના, ચણુતા શબ્દો રચીને ભારી !
પીડા ને ક્રીડા વ્હાલીની, પતવે બ્હાનાં દઈ પરબારી !
જ્યાં પડે કસોટીની સોટી, ત્યાં પ્યાર પથારી માગે છે !-દુનિ૦

પ્રેમદાનું પડઘમ.

અબળા કહેવાતી પ્રબળા, ખર નરને નચવે નખરે નારી !
કોઇ નાચે-કૂદે-ખેલે, થઇને મનહરનારી ગાનારી !
જાદૂ આંજીને આંખડીએ, આશકને ઘા કરતી કારી !
જ્યાં નાડી બંધ પડે પળમાં, ત્યાં સરખી સૌ માઠી-સારી !
બહુ કૌવત દીઠાં કુદરતનાં ! કંઇ કામ જામગિરી દાગે છે !-દુનિ૦

કિસ્મતનું પડઘમ.

પળમાં ધનના ઢગલા ભારી, પળમાં ધૂળને ઢગલે નારી !
ભિખારી કરતા સરદારી, કંઇ રાજા બનતા ભિખારી !
તાગડધિન્નાને તાલ-ટપ્પામાં, ચાલી રહી 'મ્હારી-ત્હારી !'

તૂટે કિસ્મતની યારી, ત્યાં લાલાજી કરતા લાચારી !
અહિં રંક અને મહારાજાને, કુદરત સરખી અનુરાગે છે !–દુનિ૰

અજબરંગી પડઘમ.

કોઇ જ્ઞાની ગાંજા ફૂંકે છે, કોઇ મોહ–મમત પર થૂંકે છે !
કોઇ શાન્ત સમાધિ ચૂકે છે, કોઇ માયા–છાયા મૂકે છે !
કોઈ ભજન ભાવમાં ઝૂકે છે! કોઇ ભાંડ ભવાઇઓ ભૂંકે છે!
કોઇ નાટક–ચેટક–ખેલ–તમાસા, કરતા તડકે સૂકે છે !
કોઇ નાચે છે! કોઇ નચવે છે! કોઇ માગે છે! કોઇ ત્યાગે છે!–દુનિ૰
ગાતા ગીતો સુર સાંધીને, ઉંચા આલાપો લલકારી !
કોઇ ગાલ બજાવી–નાચીને–વેશો બહુ ભજવે છે ભારી !
કોઇ ઈશ્વરથી કરતા યારી, માયા–મદ–મોહ–મમત મારી !
સત્યાચારી ! મિથ્યાચારી ! કોઈ પુણ્યે ! કોઇ પરાગે છે !–દુનિ૰

દુનિયાંનું ઉંધું પડઘમ.

બહુ ઉંધાં ચશ્મા ભેરવતા! ધન–માલ–થાપણો ઓળવતા !
પાપી પગલે જગમાં ફરતા, નીતિ–નિયમોને પરહરતા !
કરમાં તુલસીમાલા ધરતા ! નિજ ધર્મ–કર્મને વિસરતા !
ખોટાં–સાચાં કરીને જગમાં, સાચાને ખોટા ઠેરવતા !
વિણુ મોતે મરતા–સરી જાતા, રડતા–રડવડતા ભાગે છે !–દુનિ૰

વહાણિયાનું પડઘમ.

કોઇ વ્હાણુ ચલાવી દરિયામાં, લાખોના ડોળ કરે ભારી !
કોઇ ઝાઝ ડૂબાવી પોતાનાં, તળીએ ઉતરે સ્વેચ્છાચારી !
*કરવટ બદલે કાંટા અડતાં ! પડતા આખડતા ભયધારી !

---

* પડખાં–પાસાં.

પગવચ્ચે પૂંછડી ભેરવતાં, ભસ્તાં બહુ શ્વાન દુરાચારી !
બોજા અણઘટતા ઉપાડી, કોઇ ઉંડાં પાણી તાગે છે !–દુનિ૰

કવિનું પડઘમ.

કવિતાની જોડીને કડીયો, કોઈ ચોરી ચીરી ચાંપે છે !
કોઇ લેખ લખીને આપે છે! કોઈ છાપે છે! કોઇ કાપે છે !
કોઇ સાચા–સીધા–વીરનરને, જર ને જશ દુનિયાં આપે છે !
કોઇ દોરી લોટો સાથે લઇને, રાત્રે વંજા માપે છે !
કોઇ કાગળ કરતા કાળા, કૂડા ભીખ આખરે માગે છે !–દુનિ૰

કુદરતનું પડઘમ.

બહુ સુખીયા ને બહુ દુખિયા છે! કોઇને જશ કોઇને જૂતા છે !
કોઇ ધનદાતા, કોઇ જગભ્રાતા, કોઈ લોભી, કોઇ ધનધૂતા છે !
કોઇ સૂકા–લૂખા–ભૂખ્યા છે ! કોઈ લીલા ને રસવંતા છે !
કોઇ અંતર પડદા બાંધીને, માયા–મમતામાં સૂતા છે !
કોઇ પડદા પ્રેમે ચીરીને, પ્રભુજ્યોતિ જોવા જાગે છે !–દુનિ૰

વસંતનું પડઘમ.

બહુ ઠાઠ કર્યા ! બહુ પાઠ ધર્યા ! બહુ લીધાં ને બહુ મેલ્યાં છે !
ચોપાટ ગોઠવી દુનિયાંની, સંબંધસોગઠાં ખેલ્યાં છે !
બહુ રાગ રંગના રગડામાં, મનતરંગ–શ્રીફળ પીલ્યાં છે !
ખુલ્લી આંખોને મીંચીને, બહુ ઘાવ જીગરમાં ઝીલ્યા છે !
ઉનાળો આવે ધસમસતો, ત્યાં વંસંત જગ પરિત્યાગે છે !
નાટકતખ્તો આ જગનો જોતો, ઉંઘે છે કે જાગે છે ? !–દુનિ૰

તમારો સ્નેહ સાચો છે.

ગઝલ.

પરમ આધાર છો પ્યારા ! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
 ન થાશો નાથજી ! ન્યારા, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
જગત્ સઘળું થયું ન્યારૂં, નથી અહિં કોઇ પણ મ્હારૂં;
 પ્રભો ! તુજ ધ્યાન ઉર ધારૂં, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
ત્હમે આધાર આશાના, તિમિર હરજો નિરાશાનાં;
 દુઃખો દળતા દુરાશાનાં, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
નિરાશ્રય, દીન, નિર્ધનના, સગા સાચા દુઃખીજનના;
 પ્રદાતા સૌખ્ય–સાધનના, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
નથી ઘરબાર કે નારી, રહી છે એક લાચારી;
 દિલે દૃઢ ધારણા ધારી, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
ગણી છે ભક્તિને પ્યારી, ગયો જગ મોહથી હારી;
 લીધા બહુ રંકને તારી, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
પડયા જે સર્વથી હેઠા, પ્રભો ! તમ દ્વારમાં પેઠા;
 સુખે હરિમંદિરે બેઠા ! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
પ્રભુજી ! પ્રાણથી પ્યારા ! નયનથી ના કરૂં ન્યારા !
 અચળ સુખ સ્નેહ ભરનારા ! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
ત્હમે વ્હાલા ! પિતા–માતા, સખા–સ્નેહી ત્હમે ભ્રાતા !
 વિધાતા ! છો જીવનદાતા ! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.

સનમની રાહમાં.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સનમને શોધવા કાજે, ફકિરી આજ ધરી લઇશું;
  કફન બાંધી શિરે આજે, સફળ ફેરો ફરી લઇશું.
સનમ! ત્હારાં કદમમાંથી, ઉઠે મોજાં મહોબ્બતનાં!
  ઝરે મીઠાં અમી-ઝરણાં, અમે રસ સંઘરી લઇશું.
કદિ દિલને તલગ લાગે, જીગરની જામ ધોઇને;
  કદમની ખાખથી કૂજા, અમે દિલબર! ભરી લઇશું.
હમે માથે કફન બાંધી, પડયા જ્યારે કદમ આવી,—
  દફન તુજ દ્વારમાં થાવા, કદમબોશી કરી લઈશું!
સનમ! ત્હારી સખાવતમાં, અમે જિન્નત ગણી પેઠા!
  ડરાવે સેંકડો જહન્નમ, અમે શાને ડરી જઈશું?
રસો ત્હારી નસોમાંથી, વહેતા વિશ્વને પહોંચે;
  જગત્ જીવે ત્હમારાથી, અમે જીવતાં મરી લઇશું!
હકિકી ઇશ્ક સાધીશું, મિજાજીને રજા દઈશું;
  ટળી બે એક થઇ રહીશું, નવું કંઈ કંઈ કરી લઇશું!
રવિ ઉગે નયન ઝલકે, મીચાતાં ચશ્મ શશી ખિલે!
  ×'કમર *આફતાબ' તુજ આંખે, પ્રકાશો પાથરી લઈશું!
હૃદયનાં પોયણાં ખીલે, ઉઘાડી મ્હોં અમી ઝીલે;
  કહો જો "પ્રેમરસ પી લે." ફરી ઉર જામ ધરી લઇશું!

× ચંદ્ર. * સૂર્ય.

જીગર જલતું બને ઠંડુ, જીવન ઉતરી જશે ઉંડું;
હજારો જીંદગીથી મીઠડું, મૃત્યુ ધરી લઈશું !
મ્હડી મસ્તી શરાબીની, મગી સત્તા નવાબીની;
ખલક ખાનાખરાબીની, નહીં મરતાં ફરી લઈશું !
ભૂલાયું ભાન દુનિયાનું, મ્હડયું છે તાન ઉલ્ફતનું;
નથી કંઈ કામ જિન્નતનું, કદમને ઘર કરી લઈશું !
રમાડી રોમરોમે રાસ, કરીને ભેદ–તમનો નાશ !
ઉલ્ફત પાથરી ચોપાસ, છેલ્લીવાર મરી લઇશું !

આતુરની અંતરવાણી !

ભજન.

આવજો આવજો રે ! મ્હારા દેશની કરવાને વ્હાર !–પ્રભુજી !
લાવજો લાવજો રે ! રૂડો દેશભક્તિનો ભંડાર !–પ્ર૦ લા૦

ટહાડાં પડેલાં કાળજાં આજે, દુઃખનો કરતાં પોકાર !
સીંચી અમીરસ–ધાર, ઉદયના મંત્રો ગજાવજો !–પ્ર૦ આ૦

ભૂલા પડયા અમે માર્ગમાંરે, દેજો દૃષ્ટિનાં દાન;
લઇએ અણદીઠડાં તેજ કંઇ, પ્રભુતાના નાદ વરસાવજો !–પ્ર૦ આ૦

અંધકારે અથડાતાં બાળકોરે, કરે હૈડાં થડકાર !
હિંમતના કોટ ચણી ચિત્તમાં, જુસ્સાનાં જાદુ જગાવજો !–પ્ર૦ આ૦

ધર્મ-કર્મ-મર્મ સર્યાં હાથથીરે, ગયા પૂર્વજના રંગ !
ધ્યાન ધરી રંકના પોકારને, અંતરધન પાછાં અપાવજો !-પ્ર૦ આ૦

પિતૃઓ પિંડદાન આપતારે, નિજ બાંધવડાં કાજ;
લાજ નિભાવતા લાડથી, એવા કંઈ ભાવો નચાવજો !-પ્ર૦ આ૦

ધીરજના બંધ આજ તૂટતારે, હરે હૈડાંનું હીર !
નૂર નવાં આંજીને આંખમાં, બાલુડાં દીન બચાવજો !-પ્ર૦ આ૦

લાજ આજ રંકની લૂટાય છેરે, બિરદ પાળોને નાથ !
હાથ હવે ઝાલીને હેતથી, કામ કાંઇ મોંઘાં કરાવજો !-પ્ર૦ આ૦

ડગમગતો મેરૂ ડોલતોરે, પ્રલય લહુરિયો વ્હાય !
કાળજાં કંપે છે દીનનાં, ધીરતાના બંધ ધરાવજો !-પ્ર૦ આ૦

ગરમ લોહી થડકે છે નાડમાંરે, હાડ ચૂરા થઇ જાય;
તોય અમે ચૂકીયે ન ધર્મને, એવા કંઇ લેખો લખાવજો !-પ્ર૦ આ૦

કુદરતના કોષને ઉઘાડજોરે, આપી ઉંચા ઉદ્દેશ !
ચાવી બતાવી ઉત્કર્ષની, ભય કેરાં તાળાં તોડાવજો !-પ્ર૦ આ૦

હીરાકણીએ ચોક પૂરજોરે, ભાવ ઉરમાં ઉભરાય !
રેડીને નીર વીરતાતણાં, અસ્ત્રો ઉત્સાહનાં સજાવજો !-પ્ર૦ આ૦

ભીષણ ભવસાગર ભડભડેરે, લાગ્યો દવ ક્યાં હોલાય ?
અંતરની આગ આજ ઠારવા, પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ પધારજો !-પ્ર૦ આ૦

ઉકળે છે આતુરને અંતરેરે, પ્રભુદર્શનનો પ્રેમ !
ગરમી હરીને હરિ ! ગ્રીષ્મની, વ્હાલા 'વસંત'ને વધારજો !-પ્ર૦ આ૦

દીન હૃદયની યાચના.

(બિલાવર–સહિયર દુઃખ શું દાખવું ?–એ લય.)

પાય પડી પ્રભો ! વિનવું, ઉદ્ધાર કરજો આ વાર;
ચરણશરણ ચાહું શ્રીહરિ ! નોધારાના આધાર !–પાય.
આપ દયાઘન દેવ છો, દીનબંધુ દાતાર;
શરણાંગતવત્સલ હરિ ! મારા હૈયાના હાર !–પાય.

અપાત્રતા.

સેવા પૂજા મેં સાધી નથી, નથી ભક્તિનો ભાવ;
અંધ, અબૂઝ, અજાણ છું, મ્હારો કરજો બચાવ–પાય.
કામી, કુકર્મી, કુટિલ અતિ, કર્યાં પાપો અપાર;
આપ કૃપાને એ બાપજી ! નથી યોગ્ય લગાર–પાય.
અનીતિ, અસત્ય, અધર્મના, ભર્યાં કર્મ–ભંડાર;
વ્યર્થ ગુમાવી આ જીંદગી, શોધ્યો નહિ કંઇ સાર !–પાય.
જેવો તેવો તોય તાતજી ! રંક બાળ આ વાર,–
શરણે આવ્યો ત્હેને તારજો, કરી શિશુનો સ્વીકાર–પાય.

અંતર સ્થિતિ અને યાચના.

નિર્બળ હોડી આ માહરી, જગ ભવસિંધુ અપાર;
'એ ડૂબી, કે એ ડૂબશે !' એવા ઉઠતા પોકાર !–પાય.
ફૂંકે તોફાની વાવડો, પાણી કરતું ઝંકાર !
લોઢા ભયંકર ઉછળે, ફેલ્યું ફરતું અંધાર !–પાય.

શઢ તૂટ્યા ને સ્તંભો ઉખડ્યા, નથી કંઇએ આધાર;
ડૂબાવવાને દોડતાં, મારે મોજાં બહુ માર!–પાય.
ષડ્–રિપુઓ મળી સામટા, થયા હણવા તૈયાર;
મોહ હલાહલ સીંચતો, ઘોંચે ભાલાની ધાર!–પાય.
કામ કટાર ધરી ઉભો, મદ મારાનો અવતાર;
ક્રોધ કસાઇ ત્યાં કારમો, કરતો ભીષણ ઉચ્ચાર–પાય.
મત્સર, મદ, અભિમાનનાં, છૂટ્યાં તીરો અપાર;
ઘાયલ જીવડો આ તરફડે, નથી શાન્તિ લગાર–પાય.
એ ષડ્–રિપુના મારથી, બન્યો છેક લાચાર;
"ત્રાહિ ત્રાહિ" પોકારતો, આવ્યો તાતને દ્વાર–પાય.
દેહની હોડી આ ડોલતી, નથી દેખાતો પાર;
મરણાધિક દુઃખ ભોગવું, નથી અવર આધાર–પાય.
ઉગરવાનો ઉપાય કંઇ, બાકી નથી તલભાર!
વિશ્વ તણા કર્ણધાર છો, આપ કરજો ઉદ્ધાર–પાય.
ચરણશરણમાં રાખજો, કરૂણામૃતના ભંડાર!
વસંત–નૌકા સૂકાનને, કર ધરી વિશ્વાધાર!–પાય.

મ્હારૂં ગેબી સ્વરૂપ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સુણે નહિ ભાવથી કોઇયે, નવાં વાક્યો કહું છું હું;
નથી 'હું' તે 'તમે' તોયે, 'ત્હમે' તે 'હું' ન હું છું હું!
તરંગો ઉઠતા જળમાં, શમી જાતા પ્રતિપળમાં,
ઉદય–લયના મહાલયમાં, બધે સત્તા ગ્રહું છું હું!
વસું હું મેદનીપુરમાં, ચતુર ને મૂર્ખના ઉરમાં;
અનુભવ ઉઠતા સુરમાં, ગણી તે સંગ્રહું છું હું!
અજબ મસ્તી હમારી છે, બધા રંગોથી ન્યારી છે!
છતાં અંગો વધારીને, નવા રંગો રચું છું હું!
રૂદન ને હાસ્ય દુનિયાનાં, સુખો દુઃખો ઘણાં જગનાં!
શુણીને એ વિવિધ વાજાં, સદાયે મસ્ત રહું છું હું!
હસે તે જોઇને હસતો, રડે ત્યાંથી રડી ખસતો!
રૂદન ને હાસ્યમાં વસતો, વહેતામાં વહું છું હું!
ઉપાધિ, આધિ ને વ્યાધિ, ત્રિપુટીતંત્રને સાંધી;
જગતુને દોરીએ બાંધી, બધી વ્યાધિ દહું છું હું!
જગત્ જેને કહે વ્યાધિ, અમારે એજ *ઉપાધિ;
અનાદિસૂત્રને સાંધી, નવી યાદી લખું છું હું!
લગાડી મોહનો ધોકો, પડાવું વિશ્વને પોકો!
રડે જ્યાં રાંકડા લોકો, ખુશીથી ત્યાં હસું છું હું!

---

* Attributes=વિશેષણ.

ચ્હડીને વાયુની લહેરે, હવા બ્રહ્માંડને ઘેરે;
વિકલ્પો વિશ્વમાં વેરે, હમેશાં ત્યાં વસું છું હું !
નથી હું દેહ કે દુનિયાં, છતાંયે હું નથી શામાં ?
ઉછળતો સપ્ત-લોકોના, તરંગોમાં વહું છું હું !
ઉભો શિર રાખી આકાશે, જડ્યાં પાતાળમાં ચરણો !
ધર્યા ત્રણલોકને ઉદરે, નથી તોયે બધે છું હું !

પ્રભુની પ્રેમજ્યોતિ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

વિલોકી મોહિની મૂર્તિ ! હૃદયમાં જે વિરાજે છે !
સકળમાં સ્નેહની સ્ફૂર્તિ ! શ્રીહરિના નાદ ગાજે છે !
જગતને વામ કરધારી, પ્રણય સર્વત્ર વિસ્તારી;
ઉઘાડી મોક્ષની બારી, અજબ એ શક્તિ સાજે છે !
જગતને જ્યોતિમાં જોડી, ખિલો પ્રભુપ્રેમનો ખોડી;
પડદા સ્વાર્થના તોડી, અભેદાનંદ ગાજે છે !
કર્યાવિણ સાધના 'ૐ'ની, જશે સહુ વ્યાધિઓ શાની ?
પરમસત્તા પ્રભુતાની, જીગર ઉદ્ધાર કાજે છે !
જગતજ્યોતિ જલે જેની, ધરા ધૂની ધખે જેની;
ધરી સુરતા સદા તેની, અલખ રત્નો નિવાજે છે !
જગતની આંખ મીંચીને, હૃદયચક્ષુ ઉઘાડીને;
નિહાળો દિવ્ય લીલાને, હૃદયમાં દેવ રાજે છે !

મ્હારી વ્યાપકતા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ચરાચરમાં ભર્યો છું હું, બધો સંસાર મ્હારો છે;
થરેથર પાથર્યો છું હું, બધો વિસ્તાર મ્હારો છે.
પવનની મંદ લહેરોમાં, વહું સૌગંધરૂપે હું;
નચાવું ચેતનાવૃક્ષો, જગત્-સંચાર મ્હારો છે.
ખિલું હું પુષ્પ થઇ વૃક્ષે, વસું હું માતની કુક્ષે;
લખું હું લાખને લક્ષે, બધે અધિકાર મ્હારો છે.
ગજાવી મેઘમાળાને, ડગાવી વિશ્વશાળાને;
જગત્ સૂતું જગવવાને, અજબ ટંકાર મ્હારો છે.
રચું ઉંચા ઉભા પ્હાડો, ઉગાડું પુષ્પ-ફળ-ઝાડો;
બનાવું રાત ને દહાડો, બધો એ કાર મ્હારો છે.
ઘૂમે છે સૂર્યમંડલ આ, હજારો મંડલો તેવાં;
ધરાને શેષ ધારે જ્યાં, તહિં આધાર મ્હારો છે.
ઉદયના મંત્ર ફૂંકીને, રચું છું સૃષ્ટિઓ લાખો;
કરૂં પાછો પ્રલય ત્હેનો, અજબ વ્યાપાર મ્હારો છે.
બની હું બાદશાહ પોતે, પ્રજા સરજું છું પોતાને!
જમાવું જાત પર સત્તા, જગત્ દરબાર મ્હારો છે.
બનું ગોરો અને કાળો! બનું ભોળો અને ભાલો!
બનેવી ને બનું સાળો! બધો વ્યવહાર મ્હારો છે.
બનાવી વીજના સંચા, ચલાવે લોક સંદેશા;
બધી એ બેટરીને સાંધનારો, તાર મ્હારો છે.

અવી ઉરભેદી આલાપો, નિવારૂં તપ્તના તાપો;
અગમગમ ભાખનારો એ, અલખ સીતાર મ્હારો છે.
બની ગજરાજ ગાજું છું, બની મૃગ અશ્ર ભાગુ છું!
જીવન-મૃત્યુ બનુ છું હું, છરો બે ધાર મ્હારો છે.
રજત, સોનું અને રત્નો, રચ્યાં કોટી કરી યત્નો!
કુબેરે સાચવ્યો છે એ, અલખ ભંડાર મ્હારો છે.
બનીને રામ કે વામન, થયો હું ભક્ત ભયભંજન;
નિરંજન નંદ-નંદન કૃષ્ણ, પણ અવતાર મ્હારો છે.
પ્રકાશું ચંદ્ર થઈ જગને, પ્રજાળું સૂર્ય થઈ નગને;
રસું રક્તે રગેરગને, બધામાં પ્યાર મ્હારો છે.
બનાવી સપ્ત લોકોને, વિદારી દુઃખ શોકોને;
રચું લીલા વિલોકોને! વિવિધ સંસ્કાર મ્હારો છે.
ઉગ્યો હું વૃક્ષ પાંદડીએ, હસ્યો હું પુષ્પની કળીએ;
વર્સ્યો ભૂમિ-ગગન-દરિયે, વસંતાગાર મ્હારો છે.

બ્રહ્મરસનો મસ્ત પ્યાલો!

પદ અથવાં સોરઠ.

પ્યાલો મ્હારો બ્રહ્મરસનો ભરપૂર! પીઓ ઉર ભરી ભરીરે!
બનો પ્રિયે! મતવાલા ચકચુર! રહે ચિત્ત ઠરી ઠરીરે! ટેક.
પીતાં અજરામરપદ પામ્યા, જુગજુગનાં દુઃખ બંધન વામ્યાં;
મોક્ષ સદન ધન જામ્યાં, ભવ ગયા તરી તરીરે! પ્યાલો.

સુરતા શબ્દની દોરી પકડતાં, ષડ્‌રિપુ સાથે રણમાં લડતાં,–
ચ્હડતાં–આખડતાં, જ્યોતિ ઉર ઊતરીરે ! પ્યાલો.
શાસ્ત્રવચન સિદ્ધાંત્ત શ્રુતિના, ધ્યાન ધારણા ધર્મધૃતિના;
વાણી વીણા સદ્‌વૃત્તિને ત્વરી વરીરે ! પ્યાલો.
સદ્‌ગુરૂ શબ્દતણાં શર સાંધી, મુક્તિ નિશાને દૃષ્ટિ બાંધી,–
દાવ ફેંકવા ભાવ ધરીને ફરી ફરીરે ! પ્યાલો.
લઘુતા છોડી છે તન–જનની, મમતા દોરી તોડી મનની;
માનવજન્મની સહુજ સફળતા કરી ખરીરે ! પ્યાલો.
ભક્તિમાર્ગ ભલો મન ભાવે, જ્ઞાન–રવિ ઉર કમળ ખિલાવે;
ચક્ર ઘુમાવે ધરા–ધરી કર ધરી ધરીરે ! પ્યાલો.
સૌખ્ય તરંગો ઉરમાં ઉછળે, પ્રબળ પૂર્વનાં પાપો પ્રજળે !
ત્રિવિધતાપનાં ભાન, ગયાં સહુ વિસ્મરીરે ! પ્યાલો.
વસંત સદ્‌ગુરૂ નાથ પ્રતાપે, અક્ષરપદ પામ્યો હું આપે !
સ્વરૂપમાં નિજ લક્ષ સમાધિ સરી સરીરે ! પ્યાલો.

એકરસ આત્મસત્તા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

નથી કંઇ ભેદ ઉદ્દેશે, નથી કંઇ ભેદ જ્યાં લેશે !
  જણાયે ભેદ તે દ્વેશે, ભર્યો છે સર્વમાં સરખો.
નથી એ ભિન્ન કાળામાં, ન જૂદો એ રૂપાળામાં;
  જગતનાં બાળ–બાળામાં, વસ્યો એ સર્વમાં સરખો.

નિદર્શન–યોગ–ભક્તિમાં, પુરાણો ધર્મઉક્તિમાં;
 વિવિધ વેદાન્ત યુક્તિમાં, ઠર્યો છે સર્વમાં સરખો.
નથી જૂદો ઉપાદાને, નથી કંઇ ભિન્ન વિજ્ઞાને;
 બધાંએ જેમને માને, ઝર્યો એ સર્વમાં સરખો.
દયા, સ્નેહે અને ભાવે, હૃદય, દેહે અને દાવે;
 જૂદો એ હોય દેખાવે, છતાં છે સર્વમાં સરખો.
ઘડ્યા છે એક માટીથી, ઘડા આ પ્રેમપાટીથી;
 ન રોટી ભિન્ન બાટીથી, ધર્યો છે સર્વમાં સરખો.
રહે છે રક્ત જે રાતું, બધાંની નાડમાં વહેતું;
 જીવનરસ રેડતો ત્યાં તું, રહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
ભલે જૂદા બહુમત હો, વિવિધ કંઇ ધર્મના પથ હો;
 ઝરો સુખરૂપ આત્માનો, વહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
જૂદા દિવસો અને રાતો, જૂદી–જૂઠી ખરી વાતો;
 સમય ત્યાં એક સંધાતો, સર્યો છે સર્વમાં સરખો.
ઘડેલા ઘાટ સોનીના, ભલે કંઇ લાખ જૂદા હો;
 હમારો બ્રહ્મ સોનાનો, વસ્યો છે સર્વમાં સરખો.
હમારૂં લક્ષબિંદુ તું, હમારો આત્મબંધુ તું;
 હમારો શાન્તિસિંધુ તું, કહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
ચ્હડે કોઇ અગ્નિરથમાં કે, ઉડે વિમાનની પાંખે;
 સ્ટિમર કે અશ્વનો રસ્તો, રહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
ભલે જેને રૂચે જેવાં, કરે આભૂષણો તેવાં;
 હમારો બ્રહ્મનો હીરો, રસ્યો છે સર્વમાં સરખો.

મનોવિજયનો મહિમા.

ભજન-પદની લય.

વીરનર અમરપદને વરે, જે કોઈ મનને વશ કરેઃ-જે કોઈ.
મન અમર જીવન અપાવે, મન જીવનને હરે;
મન ચ્હડાવે શિખર ઉપર, ખીણુમાં મન ધરેઃ-જે કોઇ.
મન ભૂમિતલ ચીરીને, પાતાલમાં ઉતરે!
પવન સરખું વેગી મનડું, સ્વર્ગપથ સંચરેઃ-જે કોઇ.
સ્વચ્છંદી મનપશુ વિષયતૃં, મલિન ઓખર કરે;
સંયમી મનદેવતા, સર્વાંગ ઓજસ ભરેઃ-જે કોઈ.
અંકુશે ગજ સજ્જ થઇને, વિજય રણમાં કરે;
નિરંકુશ માતંગ મનડું, ભૂત ભમતું ફરેઃ-જે કોઈ.
મન વિજેતા ધ્રુવ સરિખી, અચળ પદવી ધરે;
યુગ-યુગાન્તર પ્રલય પ્રસરે, તોય પગ નવ સરેઃ-જે કોઇ.
શંકરનો વર પામનારો, હિરણ્યકશિપુ મુઓ;
(પણ) દશ સહસ્ર નૃસિંહ આવે, તોય ન માર્યો મરેઃ-જે કોઇ.
વીશભુજ દશશિષ રાવણ, રામચંદ્રે હણ્યો;
લક્ષ રામ મળે કદાપી (તોય) મનોજીત ન મરેઃ-જે કોઇ.
નયનઝલકે વિજય વરીને, શત્રુનો જય કરે;
વિષ્ણુ, શિવ ને વિરંચી સરિખા, વરદ કર શિર ધરેઃ-જે કોઇ.
ચિંતવે તે સહજ પામે, સૃષ્ટિ સેવા કરે;
હાથ જોડી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ, હાજરી ત્યાં ભરે!-જે કોઈ.

પગ ધરે ત્યાં સકળ જનનાં, સતત મંગળ કરે;
સૌમ્ય શીતળ મુખ નિહાળી, હૃદય સૌનાં ઠરે!–જે કોઇ.
તેજ–ઓજસ–ભેદી ત્રિભુવન, વિભુચરણમાં સરે;
પ્રબળ પગલે ધરતી ધ્રૂજે, નમન સુરનર કરે!–જે કોઈ.
મનોવશ કરનાર મુનિવર, વિશ્વને વશ કરે;
આત્મદેશ ગજાવી, એ દિગ્‌વિજયી બની વિચરે:–જે કોઇ.
મનવડે છે મોક્ષ–બંધન, દુઃખ–સુખ મનવડે;
રાયને મન રંક કરીને, રંક રાજ્યે ધરે!–જે કોઈ.
ચહે જો કલ્યાણ જીવડા! વાત ઉરમાં ધરે;
મન–વિજયનો મંત્ર ભણીને, તાપ ત્રિવિધિ હરે:–જે કોઇ.

કૃષ્ણબંસીનું અજબતાન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

યશોદાનંદના લાલા! જરા બંસી બજાવીજા!
રસીલા કાન મતવાલા! પ્રણય–મંત્રો ગજાવીજા!
ગ્રહીને વેદની વીણા, કહીને મર્મ કંઇ ઝીણા;
સ્વરો આલાપીને તીણા, સૂતી સૃષ્ટિ જગાવીજા!
તૃષાથી કંઠ સૂકાતો, પીડાતો પ્રાણ આ જાતો;
મધુરૂં ગાન કંઈ ગાતો, તૃષા મ્હારી છીપાવીજા!
વિષયનાં ભાન ભૂલાવી, અજબ ઉરઝૂલે ઝૂલાવી;
શ્રવણ બ્રહ્માંડ ડોલાવી, ગગનપટને ગજાવીજા!

જીગર દુ:ખ દર્દ હરનારા, પરમ સુખશાન્તિ ભરનારા;
જગતને જીતનારા એ, મહા–મંત્રો સુણાવીજા !
અચળ પદ–દુર્ગે ચ્હડનારા, પ્રબળ રિપુ સાથ લ્હડનારા;
વિજયની માળ વરનારાં, સબળ શાસ્ત્રો સજાવીજા !
હૃદયની મસ્તીનાં મોજાં, ચ્હડે સિંધુ ત્યજે માઝા !
અલખનાં એ અજબ વાજાં ! હૃદયકુંજે બજાવીજા !
વહાવી મસ્તીલ્હેરોને, ઉછાળી પ્રેમ—છોળોને;
અમારાં ક્ષુબ્ધ હૃદયોને, પ્રણવરસથી ભીંજાવીજા !
બનાવી સૃષ્ટિને ગાંડી, પીટાવી પ્રેમની દાંડી;
નિચોવી સ્વાર્થેથી હાંડી, અભયરસ પીવરાવીજા !
વિદારી ભેદની છાયા, નિવારી મોહની માયા;
અમર કરી અમ કનક કાયા, વિષયવિષ વીસરાવીજા !
બનાવી પ્રેમના યોગી, કરી દે બ્રહ્મસંયોગી;
રમાડી રાસ રસંભોગી ! રસીલા રંગ પૂરીજા !
બની તુજ એકની રાધા, લીધી સહુ અન્યની બાધા;
તજી વ્હાલા ! બધા વાંધા, હૃદય મૂર્તિ ઉતારીજા !
ભુલાવી ભાન દુનિયાનું, જગાવી જ્ઞાન આત્માનું;
મધુરી મૂર્તિ બધે ભાળું, મને એવું શિખાવીજા !
સૂતાં ઉઠતાં જતાં ફરતાં, જગતનાં કાર્ય સહુ કરતાં;
રહે મૂર્તિ ખડી ઉરમાં, લગન એવી લગાવીજા !

અગમનિગમની વાણી.

એક તારાનું ભજન.

જ્ઞાનનો મારગ લેજો જાણી, રહુમે વીરા મારા !
શાસ્ત્રોના સારને પ્રમાણી !

મન ભાવ્યાં શાં ભોજન કીધાં, સ્હામે પીરસ્યાં ભાણું;
સ્વાદ ન ચાખ્યો, ભૂખ ન ભાગી, ખોયાં તે ખર્યાં નાણું !
એતો અંધાની ઉજાણીરે–જ્ઞાનનો.

નદિ કિનારે આસન માર્યું, તોય તરસ નહિ ટાળી !
કાં તો સરિતા સૂકી–લૂખી, કાં તો અક્કલ બાળી;
શું તૃષા ન ટાળે પાણીરે ?–જ્ઞાનનો.

ભાવ ધરીને ભક્તિ કીધી, તોય ક્ષુધા નવ ભાગી !
સુખનાં સ્વપ્નાં દૂર રહ્યાં ને, આગ હૃદયમાં જાગી !
આતે કેવી વિપરીત વાણીરે !–જ્ઞાનનો.

પરવસ્તુ ધંધામાં ધાયો, ઘરનાં ધન પણ ખોયાં !
દેશદ્રોહનો નફો મેળવ્યો, વિષનાં બીજો બોયાં.
આતે કેવી કરી કમાણીરે ? !–જ્ઞાનનો.

સદ્‌ગુરૂ સેવ્યા, સિદ્ધિ ન મળી, સૂધરી નહિ મુખ વાણી !
કાં તો ગુરૂજી જ્ઞાન વગરના, કાં તો ચેલામાં નહિ પાણી;
એતો ચાર પગાળાં પ્રાણીરે !–જ્ઞાનનો.

રાજાનું શિરછત્ર છતાંયે, પ્રજા રખે ડુભાણી;
રાજકાજનું શું ઠેકાણું, એ કર્મ વગરની કહાણી;
હાય! એ ધણી છતાં લૂટાણીરે—જ્ઞાનનો.

ગુરૂ મછંદર! શિષ્ય ગોરખો, બૂટ કાનની તાણી;
પગની બૂટે શિર શોભાવ્યું! અગમનિગમની વાણી!
સંતો! જાણી ત્હેણે જાણીરે!—જ્ઞાનનો.

સાહિત્યસુંદરીને છેલ્લો સંદેશો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કર્યો એ જાન! ત્હેં બેજાં, નિગાહેતીર મારીને!
રસી શું કાપ બેઇમાં? મ્હને કૂવે ઉતારીને!
ભરીને ગ્રંથપ્યાલામાં, મ્હને ત્હેં ઇશ્કરસ પાયો!
દીવાનો દીનને આજે, કર્યો ત્હેં શું વિચારીને?
રસીલા વર્ણ-વર્ણનમાં, રસેલાં શબ્દબાણોથી,—
કર્યો છે કત્લ કિંકરને, જીગરમાં શર ઉતારીને!
ધરીને વસ્ત્ર શોભીતાં, નવાં નવરંગ-રસભીનાં;
નવી ઉલ્ફત! ખુબી! લીલા! વધારે શી ખુમારીને?
અજબજયોતિ ઉરે જાગી, અલખ ત્હારી લગન લાગી!?
અભાગી ક્યાં શકે ભાગી? પૂર્યો શીશે ઉતારીને!

ન સૂઝે કંઇ જવું કરવું, ન રૂચે કંઇ પીવું–ખાવું !
ગમે સંગીત તુજ ગાવું, ગુણો ત્હારા ઉચ્ચારીને !
બન્યો અંધો, ભૂલ્યો ધંધો ! છૂટયો સંસારથી સાંધો !
જીગરમાં તારના બંધો, તૂટે દુનિયાં વિસારીને !
અજબ કંઇ ભાવ જાગ્યો છે ! અનેરો રોગ લાગ્યો છે !
બતાવો વૈદ્ય એવો જે, મટાડે દિલબિમારીને !
નથી રહેતી જીગરઘરમાં, ઝલાતી તું નથી કરમાં !
રીસાતી રંકથી શાને ? પ્રિયે ! પ્રીતિ વિસારીને !
જગત ડોલાતું જાદુ, જગાવી વાક્યરચનામાં,–
છુપાતી ગ્રંથઘુંઘટડે, હમારાં સર ઉતારીને !
હૃદય–આકાશવાસી તું, ઉદાસી અલ્પજન્તુ હું,
થયું શું, ને થશે શું–શું ? ધ્રૂજું છું એ વિચારીને !
નથી શક્તિ રહી તનમાં, નથી વાંચ્છા રહી ધનમાં,
મજા શી માનતી મનમાં, ફકિરોને તું મારીને ?
ક્ષમા મહેબુબ ! માગું છું, હવે તો પાય લાગું છું !
જવા દે, દૂર એ દેવિ ! હવે યારી વિસારીને !
ઘણો મ્હોટો ગુન્હો કીધો ! અજાણ્યો માર્ગ મ્હેં લીધો !
હવે તું છોડ, દુઃખી–સીધો, બિચારો દાસ ધારીને !

સમાપ્ત.